

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLİKASI
OLİY TĀLİM FAN VA İNNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

“TASDIQLAYMAN”
O‘quv ishlar bo‘yicha prorektor
R.G. Jumayev
“25” 02 2023 y.

5120300 – Tarix (jahon mamlakatlari bo‘yicha) yo‘nalishida ixtisoslik
fanlaridan Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovlari bo‘yicha

DASTUR

3.00. Ixtisoslik fanlari:

- 3.01. Tarixiy o‘tkashunoslik va urbanizatsiya jarayonlari.
- 3.02. Jahon sivilizatsiyalari tarixi.
- 3.03. Sharq allomalarining ilmiy merosi.
- 3.06. Tarix falsafasi va metodologiyasi.

Buxoro – 2023

Ushbu yakuniy davlat attestatsiyasi dasturi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2009 yil 22 maydagi 160-son buyrug'i bilan tasdiqlangan, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2009 yil 5 iyunda 1963-son bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim muassasalari bitiruvchilarning yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risida Nizom" ga asosan, "Arxeologiya va Buxoro tarixi va arxeologiya" va "Jahon tarixi" kafedralarida ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar:

Hayitov J.Sh. BuxDU "Jahon tarixi" kafedrasi dosenti, tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori

Rahmonov K.U. BuxDU "Jahon tarixi" kafedrasi dotsenti, tarix fanlari nomzodi

Temirov F.U. BuxDU "Arxeologiya va Buxoro tarixi va arxeologiya" kafedrasi mudiri tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori

To'rayev H.X. BuxDU "Arxeologiya va Buxoro tarixi" kafedrasi professori, tarix fanlari doktori

Tag'richilar:
O'roqov D.J. O'ZMU "Jahon tarixi" kafedrasi mudiri, tarix fanlari nomzodi, dosent

Shukrullayev Y.A. Buxoro muhadislik texnologiyasi instituti "Jimoiy fanlar" kafedrasi dosenti, tarix fanlari nomzodi

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi Tarix va yuridik fakulteti "Jahon tarixi" va "Arxeologiya va Buxoro tarixi" kafedralarining 2023yil 01-dagi 26-sonli yig'ilishida muhokama qilingan va ma'qullangan.

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi Tarix va yuridik fakulteti uslubiy kengashining 2023yil 01-dagi 26-sonli yig'ilishida muhokama qililib, tasdiqqa tavsiya etilgan.

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi Buxoro davlat universiteti Uslubiy Kengashining 2023yil 31.01. 8-sonli yig'ilishida muhokama qilingan va tasdiqlangan.

KIRISH

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi 5120300 - Tarix (jahon mamlakatlari bo'yicha) yo'nalishi bitiruvchilarning "Ixtisoslik fanlari" bo'yicha egallagan bilim va malakalarini baholash uchun tuzilgan. Mazkur dastur 1-4 kurslarda "Jahon sivilizatsiyalari tarixi", "Tarix falsafasi va metodologiyasi", "Tarixiy o'lkashunoslik va urbanizatsiya jarayonlari", "Sharq allomalarning ilmiy merosi" fanlari o'qitilgan. Ushbu dastur "Arxeologiya va Buxoro tarixi" va "Jahon tarixi" fanining eng qadimgi zamonlardan to'hozidagi kmlariga bostib o'tgan uzoq va murakkab tarixiy yo'lni, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ma'naviy hayotini xolissona o'rganish, mamlakatimizning demokratlashitirish va iqtisodiyotni bozor tamoyillari, jahon harajamiyatiga har tomonlama integratsiyasini chuqurlashtirish, xorijiy mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy taraqqiyotini ilmiy va amaliy ahamiyatini hamda fanning rivojlanish qonuniyatlarini va tamoyillari, fanning tarkibi va tuzilishi, uni tashkil qilish va boshqarish, fanning tasnifi kabi masalalar ahamiyati ochib berilib, talabalarning nazariy va amaliy masalalari to'g'risida nazariy bilimlarni shakllantirish va amaliyotda tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat hamda tarixchilarni zamonaviy fanning muammolarini yechuvchi yetak tarixchi mutaxassisini tayyorlashdagi o'rni kabi masalalarni qamraydi.

Dasturning asosiy qismida fanlarning p'ryedniyeti va bilish usullari, ishlab chiqarish jarayoni va uning natijalari, ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni tizimni o'rganishda O'zbekiston tarixining qiziqarli va murakkab jarayonlarida davlatchilik tariqqiyotining o'rni va ahamiyati beqiyos bo'lganligi, uning taraqqiyotida mavjud bo'lgan ko'plab bosqichlar, tamoyillar, yo'nalishlar, shuningdek, turli tarixiy davrlarda o'zbek davlatchiligi rivojlanishida ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillarining ta'sirini ochib berish, davlatchilik taraqqiyoti va xalqaro munosabatlar o'rnatidagi bog'liqlik tomonlarini atroflicha taxlil etish, davlatchilik taraqqiyoti va xalqaro munosabatlar o'rnatidagi bog'liqlik tomonlarini atroflicha taxlil etish, O'zbekiston hududida mavjud bo'lgan davlatlarning rivojlanishidagi asosiy tendensiyalarni ko'rsatib berish mavzular keltirilgan.

2. "Jahon sivilizatsiyalari tarixi", "Tarix falsafasi va metodologiyasi", "Tarixiy o'lkashunoslik va urbanizatsiya jarayonlari", "Sharq allomalarning ilmiy merosi" fanlari bo'yicha o'tkaziladigan yakuniy davlat attestatsiyasi shov'i yozma ishlarini
BAHOLASH MEZONI

"Jahon sivilizatsiyalari tarixi", "Tarix falsafasi va metodologiyasi", "Tarixiy o'lkashunoslik va urbanizatsiya jarayonlari", "Sharq allomalarning ilmiy merosi" ixtisoslik fanlaridan bakalavriat yo'nalishlariga yakuniy davlat attestatsiyasi shov'i yozma usulda o'tkaziladi. Har bir variant 4

savoldan iborat. Variantdagi 4 ta savolning har biridan olish mumkin bo'lgan maksimal ball 25 ga teng bo'lib, jami 100 ball to'plash mumkin.

Har bir savolga javob to'g'ri va to'liq yoritilsa, pedagogika nazariyasi va tarixi, umumiy psixologiyaga doir zamonaviy nazariyalarni bilishi, mustaqil, aniq fikrlar asosida muammolarga ijodiy yondashgan holda yoritilsa, javobda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan bo'lsa, o'zlashtirish ko'rsatkichi 21,5-25 ball oralig'ida baholanadi.

Savolga to'g'ri javob yozilsa, ilmiy-amaliy jihatdan asosi mantiqiy yoritilgan bo'lsa, biroq bugungi talim va tarbiya jarayoni yangilanishlar amaliyoti bilan bog'lashda ayrim noaniqliklarga yo'l qo'yilgan bo'lsa, o'zlashtirish ko'rsatkichi 21-18 ball oralig'ida baholanadi.

Savolga asosan to'g'ri javob yozilsa, biroq qo'yilgan masalaning mohiyati, mazmuni, natijalari yuzaki yoritilsa, fikr-mushohada bayonida tarqoqlik kuzatilsa, uzlashtirish ko'rsatkichi 17,5-14 ball oralig'ida baholanadi.

Savolga javoblar noto'g'ri yozilsa, o'quv adabiyotidan so'zma-so'z ko'chirilgan bo'lsa yoki savollarga, umuman, javob yozilmagan bo'lsa, o'zlashtirish ko'rsatkichi 0-13,5 ball oralig'ida baholanadi.

Tr	Umumi y ball	Baho	Bakalavr talabasining bilim darajasi	Xususiy ball
1	21,5-25	Alo (86-100)	Qo'yilgan savollar mazmunan aniq yoritilib, siyosiy ishlohotlar va jarayonlarning mazmun-mohiyati to'liq ochib byerilgan. O'zbekistonda talim va tarbiya sohasidagi ishlohotlar tahlili va ularning amaliy samaralari, natijalari va hayotga tatbiq etilishi bo'yicha mustaqil, ijodiy fikr mavjudligi. Javoblarda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan va umumiy xulosalar qilingan. Imlo va stilistik xatolarga yo'l quyilmagan.	8-8,5 7-7,5 5-6,5 1,5-2,5
2	18-21	Yaxshi (71-85)	Javob to'g'ri yozilgan, unda siyosiy bilimlar asosi yoritilgan, ammo sana va sonlarda chakashliklarga yo'l qo'yilgan. Javobda talabning mustaqil mushohada yuritish qobiliyati seziladi. Ijodiy yondashuv mavjud. Talaba muammorni tahlil qilish qobiliyati ega.	6-7 5,5-6 3,5-4 3-4

3	14-17,5	Qoniqar yoritilgan. Fikrlar bayonida tarqoqlik kuzatiladi. Javoblarda mantiqiylik tamoyuli buzilgan. Tasavvurga ega, lekin tahlil yetarli emas.	Savol bo'yicha aniq tasavvurga ega emas. Umuman javob yozilmagan. Noto'g'ri javob va ma'lumot berilgan. O'quv adabiyotidan ayrtan so'zma-so'z ko'chirilgan	5-6 4-4,5 3-4 2-3
4	0-13,5 gacha	Qoniqar siz (0-54)		0-13,5

Tarixiy o'lkashunoslik va urbanizatsiya jarayonlari fanining asosiy qismi

O'lkashunoslik faning shakllanishi va rivojlanishi tarixidan
 Tarixiy o'lkashunoslik fanining fan sifatida shakllanishi va rivojlanishi. Ayyesto va qadimgi manbalarda o'lkashunoslik nomlari. Arab manbalarida o'lkashunoslik ma'lumotlari va ularning ahamiyati. IX-XII asrlarda o'lkashunoslik siyosiy va iqtisodiy hayot. Amir Temur va temuriylar davrida o'lkashunoslik. Shayboniylar davrida o'lkashunoslikning tarixi fan sifatida kelgan o'lkashunoslik. Tarixiy o'lkashunoslikning tarixi fan sifatida kelgan o'lkashunoslik. Tarixiy o'lkashunoslik fanining rivojlanishida jamiyatlarning tashkili etilishi. Tarixiy o'lkashunoslik fanining rivojlanishida ilmiy jamiyatlarning o'zmi. Rossiya imperiyasining o'lkashunoslik mustamlakachilik siyosati va o'lkani o'rganish masalasi. Yevropa tadqiqotchilari tomonidan o'lkashunoslikning o'rganilishi. O'zbekiston Respublikasining mustaqillik yillarida Vatanimiz tarixini o'rganishga bo'lgan e'tibor.

O'zbekistonning tarixiy geografiya o'zmi va tabiiy iqlim sharoitlari
 O'lkashunoslik tarixiy-geografiya viloyatlari Baqiriyu. Maang'iyona. So'g'diyona. Xorazm. Ustrushona. Chocho. Farg'onaning geografiya o'zmi. Amlik davrida o'lkashunoslikning qadimgi davr tarixiy geografiya o'zmi. Kushonlar davri tarixiy geografiyasi. Ilik o'tra asrlar davrida o'lkashunoslik tarixiy geografiyasi. IX-XIII asrlar tarixiy geografiyasi. Amir Temur, temuriylar va shayboniylar davri tarixiy geografiyasi. Xiva. Qo'qon xonliklari va Buxoro amirliklarining geografiya o'zmi. O'zbekiston Respublikasining ma'muriy-hududiy bo'linishi va rivojlanishi. Iqlim sharoitlari. Suv resurslari. Tabiiy o'simliklar qatlami va hayvonot olamining o'ziga xosligi. Tabiiy iqlim sharoitlari va landshaftlar tuzi.

Arxeologik va me'moriy yodgorliklarining o'lkashunoslikda tutgan o'zmi

O'lkamiz tarixini o'rganishda arxeologiya fanining tutgan o'rni va ahamiyati. Moddiy manbalar va tabiiy manbalar. Toshi davri xususiyatlari. Tosh xo'jaligi va moddiy madaniyati. Tarixiy-madaniy jargyonlar. Ishlab chiqaruvchi xo'jalik shakllariga (dehqonchilik, chorvachilik, hunarmandchilik) o'tish va ularning kyeiyngi taraqqiyoti. Bronza va Iyemni davrlari xususiyatlari. O'troq dehqonchilik va ko'chmanchi qabilalarning taraqqishi. Ularning xo'jaligi va moddiy madaniyati. O'lkamizda Anik davri me'morchiligi va san'ati, ilk o'rta asrlar davri shaharlari va me'moriy obidalari. O'zbekistonning XI-XIII asr boshlarime'moriy yodgorliklari va me'morchiligi. O'zbekistonning Anni Temur, Temuriylar va Shayboniylar davri me'morchiligi asrlar davri me'morchiligi. Buxoro, Xiva va Qo'qon xonligi me'morchiligi. Mustaqillik davrida O'zbekistonda olib borilgan arxeologik tadqiqot ishlari va ularning asosiy natijalari. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi tomonidan 2009 yilda qabul qilingan "Arxeologiya myerosi ob'yektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonunning o'lka tarixini o'rganishdagi o'rni.

Paleontropologik va etnografik ma'lumotlarning o'lka tarixini o'rganishdagi ahamiyati

O'lkashunoslikni o'rganishda paleontropologik ma'lumotlarning o'rni. Antropologiya va etnologiya fanining tadqiqot obektlari. O'zbekistonning qadimgi odam tarqalgan hudud ekanligi (Teshikosh, Samarqand topilmalari). O'zbekiston hududida zamonaviy odamlarning paydo bo'lishi va voha bo'yab taraqqishi. Qadimda o'lkamizda majud bo'lgan irqlar, mongoloid irqining o'lkamizga kirib kyeilishi. O'lkamiz qadimgi aholisining antropologik shakllari va tipi. Toshkyent vohasining qadimgi aholisi. Kushon Baqtriya aholisi, Zarafshon vohasi aholisi, Farg'ona vodiysining qadimgi aholisi. O'lkamizdagi etnik guruhlalar. (So'g'dlar, baqtriyaliklar, xorazmliklar, sak va massagetlar) Anik davri migratsiyalari va etnik jargyonlari. O'rta asrlarda turkiy tili xalqlarning kirib kyeilishi masalalari va uning bosqichlari. Buxoro, Xiva va Qo'qon xonliklarining etnik tarkibi. O'lkamiz etnografyasining o'rganilishi. Dastlabki etnografik ma'lumotlar. Qadimgi va o'rta asrlarda yaratilgan manbalarda etnografik ma'lumotlar. Rossiya va Yevropa tadqiqotchilari tomonidan o'lkamiz etnografyasining o'rganilishi. Qadimgi diniy tasavvurlar, urf-odat va ritmlar.

Tarixiy o'lkashunoslikni o'rganishda yozma va arxiv manbalarining tutgan o'rni

Yozma manbalarining ahamiyati va ularning turlari. O'lkamiz tarixi to'g'risidagi dastlabki ma'lumotlar: «Avesto», qadimgi fors manbalari, Yunon - rim mualliflarining asarlari. Xitoy manbalari. Qadimgi yozuv yodgorliklari so'g'd, baqtriya va xorazm yozuvlari. O'rta asrlar davri arab va mahalliy mualliflarining asarlari, ularda o'lkashunoslikga oid ma'lumotlar. Turkiy o'zbyek

tilidagi tarixiy manbalar. XIV-XVII asrlarda yaratilgan manbalar va ularning tahlillari. Arxiv manbalarining o'lka tarixini o'rganishdagi ahamiyati. Arxivshunoslik to'g'risida umumiy ma'lumotlar. Qadimgi va o'rta asrlar davri arxivlari. Arxiv hujjalarini hisobga olish, saqlash va ulardan foydalanish to'g'risida umumiy ma'lumotlar. Tarixiy jargyonlarni yoritishda va o'lkashunoslikni o'rganishda arxiv hujjalarining o'rni. Mustaqillik davrida arxiv hujjalarining o'rganilishi. O'zbekistonning mustaqilligi davrida arxiv ishlari tizimi. 2010 yil "O'zbekiston Respublikasi arxivlari ishi to'g'risidagi" qonunning o'lka tarixini o'rganishdagi ahamiyati.

Toponimik manbalarining o'lka tarixini o'rganishdagi ahamiyati

Toponimika tushunchasi va uning maqsadi. Geografik joy nomlarini o'rganishda toponimikaning o'rni. Toponimikaning fan sifatida shakllanishi. Toponimikaga oid asosiy ilmiy Iyemlar mazmuni. Toponimikaning 2 qismga: mikro va makro toponimlarga bo'linishi. Ularning farqli xususiyatlari. O'zbyekiston toponimikasiga oid atamalarining yozma manbalarda qayd etilishi. O'zbekistonda toponimik tadqiqotlar tarixi. Toponimik ma'lumotlar to'plash uslublari. Toponimikada antroponimlarning o'rni. Respublika viloyatlari joylarining toponimikasi. Toponimikaning xronologik davrlarga bo'lib o'rganilishi. Toponimikaning bo'limlari: gidronimika, oyonimika, oronimika, urbanomika, etnonimlar, patronimlar, xronimlar, zoonimlar, geylgonimlar, geyonimlar va boshqalar.

Muzeylarning o'quv-tarbiyaviy ishlarda tutgan o'rni

Muzeylarning o'lkamiz tarixini o'rganishdagi ahamiyati. Fan tizimida muzeyshunoslik. O'zbekiston Respublikasidagi muzeylar va ularning o'lkamiz tarixini o'rganishdagi ahamiyati. Moddiy va ma'naviy myerosni asrash hamda targ'ib etishda muzeylarning o'rni. Muzey turlari, ilmiy tadqiqot, madaniy - ma'rifiy ishlar olib boriladigan muzeylar, faqat bir soha bo'yicha ilmiy - tadqiqot ishlarni olib boriladigan muzeylar. Muzeylarning o'quv-tarbiyaviy ishlarda tutgan o'rni. Turkistonda tashkil etilgan dastlabki muzeylar. Turkistonda tashkil etilgan ilk muzeylar faoliyati. O'zbekistonda 1917-90 yillarda tashkil etilgan muzeylar faoliyati. Mustaqillik yillarida O'zbekistonda yangi tashkil etilgan muzeylar va ularning faoliyati. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1998 yil 12 yanvarda qabul qilingan «Muzeylar faoliyatini tubdan yaxshilash va takomillashtrish to'g'risidagi Faramoni. «Muzeylar to'g'risidagi Qonun va qarorlarning qabul qilinishi va uning ahamiyati.

O'rta Osiyo shaharlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi

Shahar tarixiy kategoriya sifatida. Iyerarxiya funksiyalari. O'rta asr shaharlarining tarkibiy qismlari. O'rta Osiyo o'rta asr shaharlarini o'rganishda tadqiqotchi-orientalistlarning hissasi. Shaharlarining tarixiy topografyasini o'rganish uslubiyatiga kirish. O'rta Osiyoda ishlab chiqaruvchi xo'jalik

shaklining qaror topishi sivilizatsiya shakllanishining ildizi sifatida. Enycoit davri tyemnologik o'zganishlar. Janubiy Turkmanistonda manzilgohlar iyerarxiyasi. Yirik manzilgohlarning paydo bo'lishi. Nomozgohdoyepa, Oltindoyepa, Qoradoyepa Bronza davri yirik markazlarning shakllanishi va ularning protoshahar xarakteri. So'nggi bronza davri protoshahar madaniyatining Baqriya, Marg'iyona va So'g'dning hududlarida rivojlanishi. Sarazm, Gonur, Jarqo'ton, Dashi 3 va boshqalar. O'ra Osiyoning ilk tyemir davri qadimgi shahar markazlari taraqqiyoti. Afrosiyob, Ko'ktepa, Yergo'rg'on, Uzunqir, Qiziltepa, Yoздеpa va boshqalar. O'ra Osiyo shaharlarining ahamiyyatlar davri taraqqiyoti. Mil. avv. 327-329 yillar. Aleksandr Makedonskiy. Mil. avv. III asr o'ralari. Yunon-Baqriya podshohligi. Yucejular (Toxarlar). Toxaristan. Kushon podshohligi. Qoratepa. Zar'tepa. Ayrtom. Eski Temiz. Fayoztepa. Zo'imola. Kamritepa. Shurob qo'rg'on. Oks Aleksandriyasi. Antioxiya. Xolchayon, Dalvarzin-tepa. Baqriya-Toxariston. Dovon. Guysuhan. Salavkiylar. Antioxiya So'g'd. V. Tomaslyek. Pyeflingyer jadvali. Qang' konfyediyerasiyasi. Tuproq-qala yodgorligi. Ilk o'ra asrlar davrida shahar-madaniyatining ingitrozi. Iqtisodiy ko'tarilish; ko'hna (Samargand, Buxoro, Yangi Panjikent va Poykand) shahar markazlarining rivojlanishi. So'g'd madaniyatining qo'shni hududlarga ta'siri. O'ra Osiyo o'ra asr shaharlarining Yaqin va O'ra Sharq mamlakatlari shaharlari bilan parallel rivojlanishi. O'ra asrlar davrida O'ra Osiyo olimlari asarlarida "shahar" tushunchasi. X-XII asrlarda shahar madaniyati ravnaqi. O'ra Osiyoning o'ra asr shaharlarida obodonchilik.

Janubiy Turkmaniston shaharlari urbanizatsiyasi

Marv tarixiy topografiyasining o'rganilish tarixi (V.A. Lukovskiy, V.V. Bartold, M.Y. Masson, YuTAKI tadqiqotlari). Erkqala, Govurgal'a. V-VIII asrlarda Marvning rivojlanishi. Shaharistonning shahar atrofi hududlariga ko'chishi. Sultongal'a. Yangi rabodlar. XI-XIII asrning boshlarida shaharlar ravnaqi, shaharlar tuzilishi, mudofaa tizimi, asosiy mahobatli qurilish ishlari. Marv mo'g'ul istilosidan so'ng. Abdullaxongal'a. Ryelashitirish. Janubiy Turkmaniston o'ra asr shaharlari: Xo'imuzferra (Ul-Kishman), Kut'yen (Chugundor), Omul (Eski Chorjo'y), Dohiston (Misrian).

Amudaryo va Surxondaryo vohasi shaharlari urbanizatsiyasi

Temiz V-VII asrlarda. Shahar joylashgan o'rni va tuzilishi haqida Xitoy manbalari. Temiz arablar istilosi davrida. Chag'oniyon (Sag'oniyon-Budrach), Somoniylar davrida Temiz, rejelashitirish, asosiy qurilishlar. Arab mualliflari ma'lumotlari. Temiz G'aznaviylar, Qoraxoniylar va Saljuqiylar davrida. Shahar tuzilishi va uning mavzolari, zamonaviy yirik shaharga aylanishi. Temiz mo'g'ullar istilosidan so'ng, shahar hududining o'zgarishi. Temuriylar davri tarixiy manbalarda Temiz shahri, uning vazifasi va qurilishi tarixi. Tyemiz so'nggi o'ra asrlar davrida.

Qashqadaryo vohasi shaharlari urbanizatsiyasi

Su-sye - Kesh - Kitob ilk o'ra asrlar poytaxti. Kesh tarixiy xujjatlarda IX-XII asrlardagi Kesh haqida arxeologik ma'lumotlar. O'ra asrlarda Shaxrisabz. Qashqadaryo daryosining yuqori va o'ra oqimlaridagi o'ra asr shaharlari, tarixiy va arxeologik ma'lumotlar. Qamaytepa. Oltin-tepa (Novqad-Quraysh), Kishmish-tepa. Amir Temur va temuriylar davrida Shaxrisabzning gullab-yashnashi. Rejalashitirish, asosiy me'moriy yodgorliklar. Nexshab ilk o'ra asrlarda. Yergo'rg'on shahri. Rejalashitirish, so'nggi arxeologik tadqiqotlar. O'ra Asrlardagi Nasaf (Shulluktepa), Kasba (Kasbi), Bezda (Ko'hna Fazi), Gubdin (Tallisart), Qarshi. Shaharning vujudga kiyelishi va rivojlanishi haqidagi tarixiy ma'lumotlar. Rejalashitirish, o'ra asrlardagi Qarshining asosiy me'moriy yodgorliklari.

Samargand. O'ra Zarafshon shaharlari urbanizatsiyasi

O'ra asrlardagi Samargand topografiyasi haqida (V.V. Bartold, A.I. Vyatkin, A.I. Masson va boshqalar). Xitoy va arab geograflari Samargand haqida. Ark, shahariston, rabodlar rivojining o'sish bosqichlari. Hunarmandchilik dahalari. Mudofaa tizimi, saroy va ibodatxonalar, turar-joylar qurilishi. Panjikent-arxeologik r'eya asosida eng ko'p o'rganilgan O'ra Osiyoning ilk o'ra asr shahri. Rejalashitirish, mudofaa tizimi, turar-joylar, hunarmandchilik, savdo inshootlari, saroy, ibodatxonalar qurilishi, obodonchilik. Miyoqal'a shahri.

Samargand Amir Temur va temuriylar davrida. Amir Temurning shaharlar qurilishiga oid siyosati. Me'moriy rejali qarorlari. Asosiy mahobatli qurilishlar. XIV-XV asrlarda saroy-bog'lar me'morchiligi.

Buxoro vohasi shaharlari urbanizatsiyasi

Buxoro ilk o'ra asrlar davrida. Vaxxsha, Romitan, Vobkent. Poykand-savdo shahar-davlati. Arxeologik tadqiqot natijalari. Turar-joy, saroy, ibodatxonalar me'morchiligi. Buxoro - Somoniylar davlatining poytaxti, tarixiy manbalar va arxeologik ma'lumotlari. Buxoro Amir Temur va temuriylar davrida. Shayboniylar davrida Buxoroning ravnaqi. Ryelashitirish, dahalar, asosiy hashamatli qurilishlar. Tarixiy manbalar. Buxoro XVII asrda.

Xorazmning o'ra asr shaharlari urbanizatsiyasi

Xorazm ilk feodal shtatlarining vujudga kiyelishi. Rejalashitirish va asosiy me'moriy qurilishlar haqida tarixiy manbalar va arxeologiya ma'lumotlari. Qiyot, Urganch (Gurganch), Xazorasp, Mizdahan. Amudaryo o'zaning o'zgarishi va yangi hududlarda shaharlarning rivojlanishi. Xorazm vohasi shaharlari vazifasi. Xorazm shahar madaniyatining ravnaqi (XII-XIII asrlar).

Chirchiq va Angren vodiysi shaharlari.

O'ra asrlarda Toshkent urbanizatsiyasi

Ilk o'ra asrlar davrida Choch va Iloq shaharlari yo'llarining shakllanishi. IX-XI asrlarda Toshkent vohasida shahar madaniyatining ravnaqi. Qanqa (Xarashkat), Mingo'rik. (Tarbant), Binkat. Stadel, shahariston, rabodlar X-XI asrlarda. Choch shaharlari haqida arab g'yeograflari ma'lumotlari. Tunkat, Bamokat (Shoxruxiya) va boshqalar. Choch va Iloq ilk o'ra asrlar shaharlarining

rivojlanishi vazirlari. Toshkent XIV-XVI asrlarda. Kejalashitish, me'moriy yodgorliklar.

Farg'ona, Yetishuv va Janubiy Qozog'iston o'rtta avr shaharlari urbanizatsiyasi

Minbuqa shahar madaniyati vujudga kuzelish jarayonida Buyuk Brak yo'li savdoshning faisiri. Xitoy va arab maballariida Farg'ona shaharlari. O'rtta asrlar davri shaharlari: Axshiqat, Qova (Qubo), O'sh, O'zgan, Xo'jand, Qo'qon, Kejalashitish, asosiy me'moriy qurilishlar. Andijon XIV-XVI asrlarda, yetishuvda So'g'd mustamlakachiligi: Qizilburo, Oq-Buzsahlik (Bolsog'um) XI-XII asrlarda, yetishuv shaharlarning ravnaqi: Yangikent, Isfijob, Sig'noq, O'tgor, Taroq, Talas vodiysi shaharlari arab maballariida. Shaharlari rivojlanishida o'li zonalarning o'tmi.

So'nggi o'rtta asrlar O'rtta Osiyo shaharlari urbanizatsiyasi

XV-XIX asrning I yarini O'rtta Osiyo shaharlari harqida uozlma dambalar, Xitoy Alisher Navoiy davrida. Shoxituz hukmronligi (XV asr I yarini) davrida shaharsozlik faoliyati. So'nggi o'rtta asrlar Balki. Vuzoxo XVIII-XIX asrlarda, Dabalar, asroglar, turar-joylar, diniy inshootlar mustamlakachiligi. Xitoy so'nggi o'rtta asrlarda. Kejalashitish, asosiy me'moriy yodgorliklar. Toshkent XVIII-XIX asrlarda, asosiy hushanlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Омидаев Ф.Б. Тарихий улангунослик. Укув-кулданима. Т.: "Университет" 2008. pdf.
2. Саидбобоев З.А. Тарихий география. Дарслик. Т., 2010. pdf.
3. Эшон Б.Ж. Урта Осиёнинг калмиги вакарлари тарихи. Дарслик. Тошкент. 2008. pdf.
4. History of civilizations of Central Asia. UNESCO publishing. 1996
5. Tiller Kale English Local History: an introduction. London, 2002.
6. Амминов И., Ургашев Ф., Бутиев А. Архитектурнослик. - Т1997.
7. Анарбаев А.А. Ылатоустройство средиснекского города Средисей Азия (V-нач. XIII вв). Т.,1981. pdf.
8. Анисаев Т.Ж., Шайдуллаев Ш.Б. Сурухонларё тарихидан давхидлар. Самарканд. 1997.
9. Могилович У. Марксий Осиёнинг калмиги вуглар. Т., 2008 й
10. Караматов Х. Узебекистонда илгий элниколлар тарихи. 2009 й.
11. Эшон Б.Ж., Эшон А.А. Узебекистон тарихи. Дарслик. I - жидил. (Энг калмиги даврдан XIX аср уриваритача). Т., 2013. pdf.
12. Saitov Sh. J. Markaziy Osiyo xalqlari tarixi (Eng qadimgi davrlardan milodiy VII-VIII asrlargacha). O'quv qo'llanma. T.: Tohib2511. 2010. pdf.

13. Асанова Г., Набижанов М., Сафаров И., Узебекистоннинг иктисолдий ва ижтимоий жу'рофияси. — Т., 1994.
14. Байпаков К. Средиснекские города юга Казахстана. Алматы, 1920. pdf.
15. Веленицкий А.М., Бентевич И.Б., Болшиаков О.Г. Средиснековский город Средисей Азии Л., 1973. Дру
16. Бураков Ю.Ф. Генезис и этапы развития городской культуры Ташкентского оазиса. Т., 1982. Pdf
17. Гуломов Я.Г. Хоразмнинг суворилиш тарихи. Т.1959.
18. Древняя и средиснекская культура Сурухондар. Т. 2001. pdf
19. Древняя и средиснекская культура Чапа. Т.1979. pdf
20. Жабборов И. М. Жахон халклар итнографияси. - Т., 1985.
21. Чориев, Т. Анисаев ва бошкарлар. Ал-Хажим Ат-Тарихий. 2008 й.
22. Кабиров А., Сагдуллаев А. Урта Осиё археологияси. Укув кулданма. Т.: Укитувчи, 1990. pdf.
23. Набиев А. Тарихий улашунослик. Укув кулданма. Т.: Фан, 1996. pdf. Жабборов И. М. Узебек халки этнографияси. — Т., 1994.
24. Нафасов Т. Узебекистон топонимларининг илхозин дугати. Т., 1988.
25. Сагдуллаев А.С. Калмиги Узебекистон илг етма манбаларда. Укув кулданма. Т.: Укитувчи, 1996. pdf.
26. Сагдуллаев А.С. Калмиги Урта Осиё тарихи. Укув кулданма. Т., 2004. pdf.
27. Сагдуллаев А.С., Амминов Б.Б., Якубов Б.С. Кашкарларё тарихидан давхидлар. Карши. 1997.
28. Сулейманов Р.Х. Древний Накшаб. Т., 2000.
29. Сулейманов Р.Х. Древний Накшаб. Т., 2000. Pdf
30. Сухарева О.А. К истории городов Бухарского ханства. Ташкент, 1958. pdf.
31. Сухарева О.А. Подлинефеодалный город Бухара. Ташкент, 1962. pdf.
32. Толстов С.П. Древний Хорезм. М.1948. pdf
33. Хужайнов Т. Хужайнова Г. Узебек халкининг антрополологияси ва этник тарихи. — Т., 1995.
34. Eric S. Fent. Local History. Segue Foundation. New York. - 1993.
35. Хужайнов Т. Калмиги аждодлариники киефаси. — Т., 1992.
36. Ornament as Art. Avani-Garde Jewelry from the Helen Williams Print Collection. Hardcover. Bargain Price, 2007
37. Aidi Kim. Central Asian Cultures, Arts, and Architecture London SEE II Lexington Books, 2015
38. Giblin Necropolia & Alma Paune. Histories of Ornament. From Global to Local. Hardcover. 2016

Internet saytlari:

1. www.history.ru
2. www.natura.com
3. www.archaeology.ru
4. www.archaeology.com
5. www.ziyoue.com
6. www.cambridge.co.uk
7. www.oxford.co.uk

Tarixiy o'lkashunoslik va urbanizatsiya jarayonlari fanidan tavsiya etiladigan savollar

1. O'lkashunoslik faning shakllanishi va rivojlanishi tarixi haqida fikr bildiring.
2. Yevropa tadqiqotchilari tomonidan o'lkamizning o'rganilishi.
3. O'zbekistonning tarixiy geografik o'zmi va tabiiy iqlim sharoitlari haqida yozing.
4. Arxeologik va me'moriy yodgorliklarning o'lkashunoslikda tutgan o'rni yoritib.
5. O'lkamizda Antik davri me'morchiligi va san'ati, ilk o'rta asrlar davri shaharlari va me'moriy obidalariga misollar keltirib.
6. Paleontologik va etnografik ma'lumotlarning o'ika tarixini o'rganishdagi ahamiyati.
7. Yevropa tadqiqotchilari tomonidan o'lkamiz etnografiyasining o'rganilishi.
8. Tarixiy o'lkashunoslikni o'rganishda yozma va arxiv manbalarining tutgan o'rni.
9. O'rta asrlar davri arab va mahalliy mualliflarining asarlari, ularda o'lkashunoslikga oid ma'lumotlarning keltirilishi.
10. Toponimik manbalarining o'ika tarixini o'rganishdagi ahamiyati.
11. Muzeylarning o'quv-tarbiyaviy ishlarda tutgan o'rni.
12. O'lkamiz tarixini o'rganishda toponimika fanining tutgan o'rni.
13. Viloyatlar toponimikasi haqida yozing.
14. Arab manbalarida o'lkashunoslikga oid ma'lumotlar va ularning ahamiyati.
15. O'zbekistonning ma'muriy hududiy tuzilishi va rivojlanishi.
16. Mustaqillik davrida o'lkamizda o'lkashunoslik borasida olib borilgan ishlar.
17. O'rta Osiyo shaharlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi.
18. Janubiy Turkmaniston shaharlari haqida ma'lumot berib.
19. Amudaryo va Surxondaryo vohasi shaharlari tarixi haqida fikr bildiring.
20. Qashqadaryo vohasi shaharlari va ularning tarixiy ahamiyati.
21. Samarqand, O'rta Zarafshon shaharlari tarixining o'rganilishi.
22. Buxoro vohasi shaharlari haqida ma'lumot berib.

23. Xorazmning o'rta asr shaharlari va ularning rivojlanish tendentsiyasi.
24. Choch va Hoq ilk o'rta asrlar shaharlarining rivojlanishi vazirlari.
25. Farg'ona, Yetiisuv va Janubiy Qozog'iston o'rta asr shaharlari tarixi va toponimikasi.
26. O'rta asrlar davri shaharlari: Aksikat, Quva (Qubo), O'sh, O'zgan, Xo'jand hududlari tarixini yoritib.
27. O'lkamiz tarixini o'rganishda arxeologik yodgorliklarning o'rni.
28. Turkistonda dastlabki ilmiy jamoalarning tashkili etilishi va ularning ahamiyati.
29. O'zbekistonning Amir Temur, Temuriylar va Shayboniylar davri memorechiligi haqida yozing.
30. Toshkent vohasining qadimgi aholisi, Kushon Baqtruya aholisi ularning turmushi va xo'jaligi haqida yozing.
31. O'rta Osiyoda shaharsozlik madaniyatining paydo bo'lishi.
32. IX-XVII asrlarda o'lkamiz tarixiy geografiyasi.
33. Qadimgi diniy tasavvurlar, urf-odat va ritmlar.
34. Tarixiy jarayonlarni yoritishda va o'lkashunoslikni o'rganishda arxiv hujjatlarining o'rni.
35. Arab tarixchilari nighida o'lkamiz tarixining yoritilishi.
36. Respublika viloyatlari joylarining toponimikasi.
37. O'ika tarixini o'rganishda muzeylarning o'rni va ahamiyati.
38. Mustaqillik yillarida o'lkashunoslik va ularning taraqqiyoti.
39. O'lkamizdagi qadimgi va o'rta asrlar shaharlari va ularning aholisi.
40. Janubiy Turkmaniston qadimiy shaharlari haqida ma'lumot berib.
41. Amudaryo va Surxondaryo vohasi shaharlari va ularning tarixini yoritib.
42. Qashqadaryo daryosining yuqori va o'rta oqimlardagi o'rta asr shaharlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi.
43. So'nggi o'rta asrlar O'rta Osiyo shaharlari.
44. Mustaqillik davrida shaharsozlik madaniyatini o'rganishda olib borilgan choralar-tadbirlar.
45. O'rta asrlarda Toshkent va uning tarixi.
46. O'lkamiz tarixini o'rganishda toponimika fanining tutgan o'rni.
47. Arab manbalarida o'lkashunoslikga oid ma'lumotlar.
48. O'zbekistonning ma'muriy hududiy tuzilishi va rivojlanishi.
49. Mustaqillik davrida o'lkamizda olib borilgan ishlar.
50. O'rta Osiyo shaharlarining paydo bo'lishi va rivojlanishi.
51. Janubiy Turkmaniston shaharlari.
52. Amudaryo va Surxondaryo vohasi shaharlari.
53. Qashqadaryo vohasi shaharlari.
54. Samarqand, O'rta Zarafshon shaharlari.
55. Buxoro vohasi shaharlari.

Jahon sivilizatsiyalari fanining sosiy qismi

"Sivilizatsiya" tushunchasi. Uning ta'rif va o'ziga xos sifatlari

Qadimgi dunyodagi madaniy taraqqiyot haqida tushuncha "Sivilizatsiya" terminining XVIII-XIX asrda Yevropa ilmiy kiritib berishi. L.Morgan sistemasi sivilizatsiya. Horngi zamon faqatda "sivilizatsiya" tushunchasi. M.Vokner, O. Spengler, A.Toybi, F.Bronvel, K. Yaspers, P.Sorokin, S.Xannington nazariyalari. Sivilizatsiyaning boshqichi nazariyalari. Inson jamiyati taraqqiyoti muammosiga sinetok yondashuv yo'llarini izlash. Sivilizatsiya va madaniyat. Sivilizatsiyalar o'rnatilgan yagona madaniyat, o'ziga xoslik, xilma-xillikning o'zaro bog'lanishi.

Dastlabki sivilizatsiyalarning shakllanishi.

Dastlabki sivilizatsiyalarning sosial-iqtisodiy belgilari: yozuv, shaharlar, boshqaruv tizimlari. Uzoq o'tmishdagi insoniyatning soati va joylashishi. Nyvoldik taqdimotning shart-sharoitlari. Yaqin shartdagi dreyxonchilik madaniyatini ma'navi iyerixon madaniyati. Kichik Osiyo markazi. Obyeyunyu va Chatal - Nevyek.

Jamo va zangos madaniyatining umumiyligi. Shimoliy Mesopotomiyada (ikki daryo oralig'i) ilk dreyxonchilik majmua. Janubiy Turkmanistonidagi joytan madaniyati. Janubiy - Sharqiy Osiyo va Ganga vodiysida ilk dreyxonchilik muammosi. Madaniyatning yangi tarixiy turi va uning madaniy standart. Yangi tuzum va mahaviy taraqqiyot. Madaniyat sohasidagi sotsiy siqishi va boshqich madaniy taqdimotning muammosi.

Ikki daryo oralig'ining (Mesopotomiyasi)

Qadimgi sivilizatsiyasi

Qadimgi Mesopotomiyaning aholisi. Birtinchi dahxonchilik xududlarining o'zlashtirishi. Sumner muammosi. Semit qabilalari. Miloddan avvalgi IV-III ming yilliklarda Shumyer. Akkad va Ur hukmronligi davrida Mesopotomiyasi. Miloddan avvalgi II-ning yillikda Bobil. Miloddan avvalgi III-II ming yilliklarda Ossuriya. Miloddan avvalgi XIII-VII asrlarda Bobil va Ossuriya davlati. Ossuriyaning yemirilishi va yangi Bobil davlati. Iqtisod va sosial inshootlar. Qadimgi Mesopotomiyasi madaniyati. Mixvat. Qadimgi Mesopotomiyasi adabiyoti. Maktablar. Kunbuxonalar. Madaniyat. Astronomiya. Mesopotomiyasi sivilizatsiyasining siyosiy nazariyasi va amaliyoti. Harbiy ish, harbiy sohasidagi inshoot. Din va afsonalar. Ikki daryo oralig'i san'ati. Ossuriya san'ati. Yangi Bobil san'ati.

Qadimgi Misr sivilizatsiyasi.

Qadimgi Yaqori va Quy Misr. Yaqori va Quy Misrning birlashishi. Ilk podshohlik davri. Qadimgi podshohlik davri. O'rta podshohlik davri. Yangi podshohlik davri. Sotsiologiya davrida Misr. Qadimgi Misr jamiyatining siyosiy tuzumi. Iqtisod va sosial inshootlar. Qadimgi Misr madaniyati. Misr ginog'liari. Ilmiy bilimlar. Qadimgi Misr san'atining o'ziga xos xususiyatlari. Qadimgi

Misrning dini va afsonalari. Momoyeizmining birtinchi tarixiy shakli. Egiptonning diniy islohotlari.

Qadimgi Kichik Osiyo va Sharqiy O'rta yer dengiz bo'yi sivilizatsiyalari.

Anatoliyaning Qadimgi madaniyat markazlari. Miloddan avvalgi II-ming yillikda Qadimgi Anatoliya ilk davlatining vujudga kelishi. Xetti davlatining vujudga kelishi. O'rta Xetti davri. Yangi Xetti davri. Xetti podshohligining davlat tuzumi siyosiy tuzumi. Xetti jamiyatining iqtisodiy va sosial tuzishi. Xetti davlatining harbiy san'ati. Xetti diplomatiyasi. Xetti san'ati va madaniyati.

Frigiya va Lidya shovchiliklari. Qadimgi Falastin. Suriya va Livanda shahar markazlarining shakllanishi. Bibla, Alahva, Ebla. Yamxoq davlati va g'ixos birlashmasi. Finikiyaning savdo shaharlari. Darnashq podshohligi. Isroil - Yamxoq podshohligi. Sharqiy o'rta yer dengiz bo'yi madaniyati. Yamxoq dini insoniyat tarixidagi birtinchi yakk xudolikka asoslangan din. Bibliya va uning jahon madaniyatini rivojlantiradigan o'rni. Karfigen. finikiya mustamlakasidan - buyuk davlatgacha. Karfigen madaniyati.

Qadimgi Afrika va Janubiy Arabiston sivilizatsiyasi.

Myerose sivilizatsiyasi. Qadimgi Kush. Karta. Napata. Myerose. Myerose madaniyati. Tropik Afrikaning Qadimgi madaniyatlari. G'arbiy Sudan va Nigyeriya sivilizatsiyasi o'choq'i. Markaziy Afrika va markaziy Afrika sivilizatsiyasi o'choq'i. Qadimgi Gana. Luliba. Sanga va Karota. Zimbabue sivilizatsiyasi. Suaxiliya sivilizatsiyasi. G'arbiy Sudaning buyuk davlati. Aksum. Nubiya. Semit qabilalarining Janubiy Arabistonga kiritilishi (miloddan avvalgi Sh-P ming yilliklar). Sabey, Karaban, Xadramaut, Mda sivilizatsiyalari. Ximiyati davlati. Qadimgi Janubiy Arabiston madaniyati.

Qadimgi Kavkazdagi o'lkalarning sivilizatsiyalari.

Miloddan avvalgi VI-V ming yilliklarda Kavkazdagi o'lkalari. Urartu davlatining vujudga kelishi. Van podshohligining gullab-yashnashi. Urartu iqtisodi. Urartu jamiyati va madaniyati. Urartu san'ati. Urartuning zarflashuvi. Qadimgi Arman shohligi. Qadimgi Arman shohligining madaniyati. Kolkida davlati. Qadimgi Kolkida madaniyati. Iberiya davlati. Kavkaz. Albaniya. Kavkaz orti. Madaniyati.

Qadimgi va ilk o'rta asrda Eron.

Miloddan avvalgi II ming yillikda Eron. Qadimgi Elam. Uning iqtisodiy va ijtimoiy tashkil etilishi. Elam madaniyati. Elam yozuvi. Chiriqi bo'g'ini yozuv. Elam dini. San'at. Eronga miyoya va fors qabilalarining kiyilishi. Miya. Miyaning madaniyati va san'ati. Ahamoniylar davrida Eron. Iqtisodiy va ijtimoiy inshootlar. Siyosiy tuzim. Ahamoniylar davrida Eronning madaniyati. Qadimgi Eronning dini. mazah ta'limoti, zarbshohlik, zo'rvon. Qadimgi fors miyxati. Zarbshohlar taqyimi. Ahamoniylar davrida Eronning san'ati. Partiya davrida Eron. Jahon davlatida Partiya. Partiya davri madaniyati. Yunon va eron madaniyatining o'zaro ta'siri. Eron sosoniyalar davrida. Iqtisodiy va ijtimoiy

tuzilishi. Sosoniyalar davrining madaniyati. Zardushiylik - davlat dini. Momi talimoti mazdakiylar mafkurasi. Adabiyot va san'at.

Qadimgi Janubi-Sharqiy Osiyo va Xitoyning sivilizatsiyasi

Dongshon sivilizatsiyasi (miloddan avvalgi I-ming yillik). Iqtisodiy va ijtimoiy tuzilish. Madaniyat. San'at. Dongshon madaniyatining Malayya Yava xududlari, tay - austroosiyo muhitiga va namuyet davlatlariga ta'siri. Janubiy - Sharqiy Osiyo sivilizatsiyasi (miloddan avvalgi I-ming yillik). Vetcham davlatlari. Indoneziyaliklar va mon-kmyerlarining davlatchiligining tashkil qilinishi. Madaniyat. San'at.

Miloddan avvalgi III-II ming yilliklarda Xitoy. Shan va Chjou davri. Miloddan avvalgi VIII-III ming yilliklarda Xitoy. Chunshu (bahor va kuz) davri. Chjango (kurashuvchi shohliklar) davri. Iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish. Davlat tuzilish tizimi. Yuz maktabining raqobati davri. Din. Afsonalar. Fan. Yozuv. Xitoy falsafasining oltin asri.

Konfutsiy talimoti, dao talimoti, moi talimoti, Iyegizm. Sin markazlashgan davlatini vujudga kelishi. Miloddan avvalgi III asrda va I asrda To'ng'ich Xan salanati. I-III asrlarda Kichik Xan salanati. Madaniyat va fan. Budda. Qadimgi Xitoy san'ati. Sh asrda Xitoy jamiyati. Suy va Tan salanatlari. Sun davlati. Yuan sulolasi. Min sulolasi davri. Ajnabiy Sin sulolasi. Xitoy tarixining davrlari (sikli). Xitoy sivilizatsiyasining o'ziga xos belgilari. Xitoy. Konfutsiya sivilizatsiyasi.

Hindiston sivilizatsiyasi.

Miloddan avvalgi III-II ming yilliklarda Hindiston sivilizatsiyasi. Sosial va siyosiy tuzum. "Vyeda davri". Shimoliy Hindistonda davlatlarning vujudga kelishi. "Budda davri" Maur davrida Hindiston. Kushon va Gupta salanatlari. Sosial - iqtisodiy munosabatlarda va siyosiy tuzum. Qadimgi Hindistonning madaniy rivojlanishining asosiy belgilari. "Vedalar" Induizm. Bxagavat - Gita. Buddizm. Falsafa. Fan. Adabiyot. San'at. Xarshi davlati. Induizm g'alabasi. Rajput knyazliklari. Janubiy Hindiston va Dyekan davlatlari (VIII-XII asrlar). XIII-XVI asrlarda Hindistonning musulmon davlatlari. Boburiylar salanati. Hindiston o'ra asr madaniyati. Hindiston madaniyatining an'anaviyligi.

Yapon sivilizatsiyasi.

"Yayoy" davri. yematay va Yamato davlatlari. "qo'rg'onlar davri" (IV-VII asrlar). Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish. Siyosiy tuzum. Ajdodlarga sig'inish va simtoizm. Yaponiyada Budda talimoti. X-XVI asrlarda Yaponiya. Samuraylik. Iqtisodiy va siyosiy rivojlanishning asosiy belgilari. Yapon sivilizatsiyasining ajralgan (yakkaj)lik xususiyati. Yaponiya tarixida Sharq va G'arb Yaponiya madaniyati. Fan. Adabiyot. San'at. Myeydzi davri va zamonaaviylashtirish muammasi.

Islom sivilizatsiyasi.

Islom sivilizatsiyasi asoslari. Muhammad va islomning vujudga kelishi. Buning dunyo salanatlarga yo'l. Birinchi to'rtta xalifalar. Tashqi ekspansiya va ichki tuzum. Ummonaviyalar sulolasi. Abbosiyalar sulolasi. Antik dunyo myerosi

va Eronning ulug'lanishi. Xalifalarning kuchli va zaif tomoni. Islom jamiyati va ijtimoiy diniy harakatlari. Islom ulqlari: gyecologiya, falsafa, adabiyot. Diniy va falsafiy evolyusiyasi. Murtilar talimoti Shariyat. Shriya mas'habbi. Maxdiy talimoti. Karmatlar va ismoiliylar. Erkinlik muammasi. Mu'azizlari. Ashoriylar. Sufiylar talimotlari. Xalifalarning qudashi. Fatimiyalar. Bu'idalar G'aznaviyalar. Saljuqiylar. Islom dunyosining bo'laklari. Almojavulular G'arbda. Byetyerlar millatchiligi. Almoxodlar. Yangi davr. Uchta katta Osiyo davlatining vujudga kelishi. So'ngi diniy yangi qonunlar. Bobo va byexa talimotlari. Mod'yemizm. Arab musulmon san'atining asosiy belgilari. Hozirgi zamonda islom dunyosining ahamiyati (rol).

Markaziy Osiyo sivilizatsiyasi. Markaziy Osiyo -sivilizatsiyasini yuzaga keltiruvchi mustaqil manba.

Markaziy Osiyoning dastlabki dehqonchiligi. Miloddan avvalgi VI-IV ming yilliklar (Joytun, Oltin-tyepa) Miloddan avvalgi II-ming yillikda Markaziy Osiyo. Miloddan avvalgi II-I ming yilliklar oraliq'i. Davlat vujudga kelishining shakllanishi. Baqtriya. Miloddan avvalgi I-ming yillikda. Markaziy Osiyo. Yunon - Baqtriya. Kushon davri. (I-IV asrlar). Eftaltilar. Turklar. Buyuk ipak yo'li. Qadimgi Markaziy Osiyoning madaniyati va san'ati. Urf-odatlarni tiklash va barqarorlikka yo'naltirish. Mazdakka sig'inish va zardushiylik. Musulmon davri. IX-XII asrlarda madaniyat, fan, san'at. Markaziy Osiyoning uyg'onish davri. XIV-XVI asrlarda madaniyat, fan va san'at. Temur va Temuriylar davri. XVI-XVIII asrlarda Markaziy Osiyo. Madaniyat va san'at.

Qadimgi Yunon iston va Qadimgi Rim sivilizatsiyasi

Krit-mikyen madaniyati. Axyey madaniyati. Doriylar. Buyuk Yunon mustamlakachiligi. Klassik Yunon iston. Yunon jamiyati - polis (sug'urtla qilganlik to'g'ri xujjat).

Polislardagi jamiyat. Polising iqtisodiy hayoti. Yunon sivilizatsiyasi rivojining ikki markazi. Polising rivojlanish yo'li. Afrika. Sparta. Birinchiilik uchun kurash. Polising krizisiga uchrashi. Qadimgi Yunon polising madaniyati. Din va afsonalar. Qadimgi Yunon falsafasi. Qadimgi Yunon adabiyoti va san'atida inson. Lohiy mukammallik qiditib. Sivilizatsiyaning so'nggi davri: ellinizm. Ellinizm manbalari. Siyosiy hayot va qadriyatlar salanati. Ellinizm madaniyati.

Rim sivilizatsiyasi manbalari.

Rimliklar va ularning qo'shinlari. Respublika san' yo'l. Qadimgi davrda Rim jamiyati. Patriyisi va plebeylar. Rim fuqarolik jamiyati. Rim salanatining tashkil topishi. Sosial va iqtisodiy jo'shqinlik. Buning dunyoga hukmronlik yo'li. Jamiyatning sosial-iqtisodiy tinchligi. Undan chiqish yo'llarini izlash. Rim jamiyatining diniy tangligi. Saltnat: sivilizatsiyasining gullab yashashi va zaiflashuvi. Saltnat boshqarish manbalari. Saltnatning "Oltin asri". Avgustidan keyingi saltnat. Saltnat davri madaniyati va san'ati. Rim huquqi. Rim sivilizatsiyasi qudashining sabablari.

Vizantiya va Rossiya sivilizatsiyalari.

27. Оленкейм Р. Древняя Месопотамия. М. 1989
  28. Арзинба В. Г. Очерки по социально-экономической истории Хеттского государства. Тбилиси 1973
  29. Арзинба В. Г. Ритуалы и мифы Древней Анатолии М. 1982
  30. Рейдер Д. Д. Черасова Е. А. История Древнего мира М, 1979
  31. Струве В. В. История Древнего Востока М. 1941
  32. Тематическая хрестоматия по истории Древнего мира. Сост. Н. Пирке. часть I М., 1960.
  33. Древний Восток. М. 1963
  34. Хрестоматия по истории Древнего мира. Под ред. В. Г. Боруховича. М. 1973.
  35. Хрестоматия по истории Древнего Востока. Под ред. В. Струве. и Д. Г. Рейера. 1963.
  36. Хрестоматия по истории Древнего Востока вторая часть М. 1980
  37. Грени О.Э. Хетты. М. 1987
  38. Матвеев К. и Сазонов А. Пять жгней древней Сури М. 1989
  39. Маттиэ Э. Древняя Эбла М. 1983
  40. Меларт Д. Древнейшие цивилизации Ближнего Востока М. 1982
  41. Бойс М. Зороастризм М. 1987.
  42. Гафуров Б. Г. Тажикки Древнейшая, древняя и средневековая история Душанбе Ирфон 1989
  43. Данилаев. М. А. Луконин В. Г. Культаура и экономика Древнего Ирана М. 1980 г.
  44. Данилаев М. А. Политическая история Ахеменидской державы М. 1981.
  45. Бонгард-Левин Р. М. Ильин Г. Ф. Древняя Индия М. 1969
  46. Бонгард-Левин Р. М. Индия эпохи Маурьев М. 1972 47. Древние цивилизации. Под ред. Г. М. Бонгард-Левина М. 1989 48. Культаура Древней Индия М. 1976.
  49. Шарра Р. Ш. Древнейшее индийское общество. М. 1987.
  50. Васильев Л.С. Проблема генезиса Китайского государства М. 1983
  51. Древние цивилизации М. 1989
  52. Китай государство и общества М. 1977
  53. Крюков М.В. и др Древние китайцы в эпоху централизованых империй М. 1983.
  54. Мазянин И. Китайская цивилизация. М., 2007.
- Интернет saytlari**
1. www.ziyouz.com/
  2. www.history.ru
- Jahon sivilizatsiyalari tartixi fanidan tavsiya etilgan savollar**
1. Jahon sivilizatsiyalari tartixi fanining predmeti, maqsad va vazifalari.
  2. XVIII-XIX asrlarda sivilizatsiya tushunchasiga tinnosabat.

3. Sivilizatsiya va madaniyat.
4. Dastlabki sivilizatsiyalarning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari.
5. Yaqin Sharqda dehqonchilik madaniyatlari va uodgorliklari.
6. Sharqiy Osiyo va Gang vodiysida dehqonchilik madaniyati. Madaniy inqilob madaniyatlari.
7. Qadimgi Mesorotamiya aholisi.
8. Mesorotamiyaning siyosiy ahvoli, ijtimoiy-iqtisodiy institutlari.
9. Qadimgi ikki darvo otalig'ining madaniyati.
10. Qadimgi Misrda davlatning tashkil topishi, ijtimoiy-iqtisodiy institutlari.
11. Qadimgi Misr madaniyati.
12. Qadimgi Misrda din.
13. Analiyudagi ilk davlatlar. Xett rodbhojligining ijtimoiy-iqtisodiy tuzilishi, diplomatiya, madaniyat va san'at.
14. Old Osiyodagi ilk davlatlar, savdo-sotiq. Sharqiy O'rta er dengizi bo'yi xalqlari madaniyati.
15. Old Osiyo aholisining diniy e'tiqodlari. Katlagan madaniyati.
16. Qadimgi Afrika sivilizatsiya o'choqlari.
17. O'rta asrlarda Afrika sivilizatsiyasi.
18. Arabiston sivilizatsiyasi (islomgacha bo'lgan).
19. Mil.av. VI-V ming yilliklarda Kavkazorti. Ulati davlatining vujudga kelishi.
20. Qadimgi Atman va Kolkida davlatlari.
21. Iberiya. Kavkaz Albaniyasi davlatlari.
22. Qadimgi Kavkazorti o'kalari madaniyati.
23. Mil.av. III ming yillikda Eron. Elam - Midiya davlatlari va madaniyati.
24. Ahmoniylar davtida Eron. Ijtimoiy-iqtisodiy institutlari, mazdakilik, Ahmoniylar davtida Eron madaniyati.
25. Parfiya va Sosoniylar davtida Eronning iqtisodiy-ijtimoiy ahvoli. Adabiyot va san'at.
26. Dongshon sivilizatsiyasi. Iqtisodiy, ijtimoiy tuzilishi, madaniyat va san'at.
27. Dongshon madaniyatining Tay-astrosiyu shahri va Namvet davlatlariga ta'siri.
28. Indoneziya davlatlari. Mon-Khmer madaniyati va san'ati.
29. Mil.av. III-II ming yilliklarda Hindiston. Veda davli.
30. Mil.av. I ming yillik o'talari va milodiy I ming yillik o'talarida Hindiston.
31. Hindistonning madaniy rivojlanishi vedalar, indvizm, buddizm, Vxavavad - Gita.
32. Iik va rivojlangan o'rta asrlarda Hindiston.
33. Qadimgi Xitoy sivilizatsiyasi. Shan, Chjou, Shjomo davtida Xitoy.
34. Xitoyning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi. Yuz maktab g'udofani.
35. Sin va Han davlatlari davtida Xitoy.
36. Suy, Tan, Sun sulolasi davtida Xitoy sivilizatsiyasi.
37. YUan, Min va Ajnabiy Sin sulolasi davtida. Xitoy sivilizatsiyasining o'ziga xos belgilari.
38. Iik o'rta asrdagi Yapon sivilizatsiyasi.

39. Yaponiyada budda ta'limoti X-XVI asrlarda Samtarylik iqtisodiy-siyosiy rivojlanish belgilari.
40. Izolyatsiya davrida Yaponiya, madaniyati, meydzid davri.
41. Islomning vujudga kelishi, xalifalik, islom jamiyati va ijtimoiy diniy harakatlari.
42. Sharh, islom teologiyasi, falsafa va adabiyot, ta'limotlar va ularning tavsifi.
43. Xalifalarning qulashidan so'ng islom dunyosi.
44. Markaziy Osiyoda dastlabki sivilizatsiya o'choqlari. Ikk davlat birlashmalari.
45. Qadimgi va ilk o'rta asrlarda Markaziy Osiyo.
46. Markaziy Osiyoda 1 va 2-rensans davri
47. Mil.av. 2-1 ming yilliklarda Yunon sivilizatsiyasi.
48. Klassik davrda Yunon sivilizatsiyasi.
49. Ellinizm davri. Din va afsonalar, falsafa. Yunon adabiyoti va san'at.
50. Rim sivilizatsiyasining dastlabki davri.
51. Rim sivilizatsiyasining rivojlangan davri
52. Inqiroz sabablari, madaniyat va san'at.
53. Mil.av. 2-1 ming yilliklarda Yunon sivilizatsiyasi.
54. Klassik davrda Yunon sivilizatsiyasi.
55. Ellinizm davri. Din va afsonalar, falsafa.
56. Yunon adabiyoti va san'at.
57. Rim sivilizatsiyasining dastlabki davri.
58. Rim sivilizatsiyasining rivojlangan davri
59. Rimning inqiroz sabablari, madaniyat va san'at.
60. Vizantiya – Rim salnamati vorisi. Davlat va jamiyat boshqaruvi.
61. Vizantiya madaniyati.
62. Rossiya sivilizatsiyasi.

**Sharq a'loimalari ilmiy merosi faning asosiy qismi
Muso al-Xorazmiy, Abu Abdullox al-Xorazmiylarning hayoti va faoliyati**

Muso Xorazmiyning dunyo faniga katta hissa qo'shishi: "Al – kitob al-muxtasar fi xisob al-jabr va al-muqobala" nomi risolasida "Algebra" so'ziga asos solinishi. Xorazmiyning "Zij" astronomiyaning rivojlanishiga turki bo'lishi. Bog'doddagi xalifa al-Ma'mun saroyida Xorazmiy ijodi. Muso al-Xorazmiy "Bayt-ul Xikma"ning ilmiy mudiri. Muso Xorazmiyning 20 dan ortiq asar yaratishi. Uning algebratik risolasini XII asrda Ispaniyada lotin tiliga o'g'irishi, Muso al-Xorazmiyning eng yirik astronomik asari – "Zij" dir. Ushbu asarning ahamiyati. Muso al-Xorazmiyning xizmatlarini jahon alkor ommasi tomondan e'tirof etilishi.

Abu Abdullox Xorazmiyning Somoniyar podshosi Nuh II ning vaziri Abul Xasan al-Ubiy xuzurida ko'ib bo'lib ishlashi. "Mafoitix al-Ulum" (Ilmlar kaliflari) asari Abu Abdullox Xorazmiyning shoh asari. Ushbu asarda "Arab ilmlari"ning tavsifi. Fiqh. Kalom. Grammatika.Tarix. She'riyat va aruz.

"Mafoitix al-Ulum" asarida an'anaviy bo'lmagan, ya'ni "Arab bo'lmagan" ilmlarga tavsif. Falsafa. Mantiq. Tibb. Arifmetika. Xandasa. Ilm un-nujum. Musiqqa. Muexanika. Kimyo. Abu Abdullox al-Xorazmiy.

Ahmad al-Farg'oniy va Ahmad al-Marg'ariziyning hayoti va faoliyati

Abul Abbas Ahmad ibn Muhammad ibn Kasir al-Farg'oniy O'rta Osiyolik mashhur mutafakkir allomadir.

Al-Farg'oniyning Marg'arizda ijod qilishi. Al-Farg'oniyning Bog'doddagi faoliyati. Al-Farg'oniyning rasadxonada kuzatishlar olib borishi. Al-Farg'oniy tomondan 861-yilda Nil daryosi suvining saxtini o'ltovochi niqomiyatni yasashi.

Al-Farg'oniyning "Samoviy xarakatlar va umumiy ilmi nujum kitobi" asari va uning XII asrdayoq yevropada lotin tiliga tarjima qilinishi. "Alfaganus" nomi bilan uning asarlarini yevropada chop etilishi va Uniwersitetlarda asosiy qo'llanma sifatida o'qitilishi. Al-Farg'oniy o'rta asrlarda tabiiy-ilmiy bilimlarning rivojiga ulkan hissa qo'shgan alloma. 1998 yilda O'zbekiston Respublikasi Piyozdientining farmoni bilan allomaning 1200 yillik tavalld sanasining nishonlanishi.

Axmad al-Marg'ariziy (taxminan 780-880 yy.)ning Bog'dod ilmiy maktabida tug'gan o'tmi. "Xabash al-Hosib (Xabash xisobchisi)" Ahmad al-Marg'ariziyning "Zij" va uning ahamiyati. Al-Marg'ariziy xalifa al-Ma'mun davrida olib borilgan tajriba va ilmiy tadqiqotlarning faol ishtirokchisi. Al-Marg'ariziyning 20 ga yaqin asarlar yaratishi va uning fan tarixidagi o'tmi.

Imom al-Buxoriy va Abu Iso Muhammad at-Termiziyning hayoti va ilmiy merosi

Hadis ilmining rivojidadagi oltin davr. Islom dunyosidagi eng nufuzli manbalar dyeb tan olingan 6 ta ishonchi xadislar (As siboh as-sitta). "Hadis ilmiida Amir al-Mo'miniyn" dyegan sharafli nomga sazovor bo'lgan Imom al-Buxoriyning ilmi izlab sayohat qilishlari. Imom Buxoriyga saboq byetgan ustozlar. Termizlik mashxur muhaddis Abu Iso at-Termiziy al-Buxoriyga ham shogird, ham safdosh. Imom al-Buxoriyning Nishopurdagi faoliyati. Imom al-Buxoriyning Buxoro amiri Xolid ibn Ahmad az-Zuhaliy bilan aloqasining buzilishi.

Imom al-Buxoriyning "Al-Jomiy' as-sahih", "Al-Adab al-mufrad" asarlari. Imom al-Buxoriyning xadislar to'plami. Qur'ondan keyingi ikkinchi o'rinda turadigan masha. 1998 – yilda O'zbekiston Respublikasi Piyozdient Farmoni bilan buyuk hadisshunos olimning 1225 yillik tavalld kunining nishonlanishi. Imom al-Buxoriy maqbarasining qayta tiklanishi tarixiy voqeya.

Abu Iso Muhammad at-Termiziyning hadisshunos olim bo'lib yetishidagi omillar. Uning sharq mamlakatlarga safari. Allomaning ustozlari. Buyuk muxaddis maktabidan yetishib chiqqan shogirdlar. Al-Termiziyning

“Al-Jomi” “Ash-Shamoil an-Nabaviya”, “Al-lal fi-l-hadys” kabi aslari va ularning islom olamidagi ahamiyati.

“Ash-Shamoil an-Nabaviya” asari payg‘ambar Muhammad alayhis-salomning shaxsiy hayotlari, svrat va siyratlari, odatlari haqidagi 408 hadisini o‘z ichiga olgan muhim manbadir.

Al-Tyermiziyning 1200 yillik yubilyevini o‘tkazilishi (1990 y.).

Abu Nasr Forobiy o‘rta asrning buyuk g‘omusiy olimi

Abu Nasr ibn Muhammad ibn Uzlug‘ Tarxon – Forobiy jahon madaniyatiga katta hissa qo‘shgan Markaziy Osiyolik mashhur faylasuf. “Muallim us-soniy” Forobiy ijodida Bog‘dod davri. Forobiyning o‘z ilmini oshirishdagi sa‘yi xarakatlari. Forobiyning Damashqdagi faoliyati. Forobiyning o‘rta asr davri tabiiy – ilmiy va ijtimoiy bilimlarining qariyb barcha sohalarida 160 dan ortiq asarlar yaratishi. Forobiyning qadimgi Yunon mutafakkirlari asarlariga sharhlar yozishi. Uning falsafaning umumiy masalalarga bag‘ishlangan asarlari. Falsafa va tabiiy fanlarning fan sifatidagi mazmuni, tyeamatikasi haqidagi asarlari. Uning ijtimoiy-siyosiy, davlatni boshqarishga, ahloq, tarbiyaga oid asarlari. Forobiyning tabiiy-ilmiy fanlar haqidagi qarashlari. “Ilmlarning kyeelib chiqishi va tasnif” asarida 30 dan ortiq fanning ta‘rifi. Forobiyning falsafiy ta‘limoti. Borilning kyeelib chiqishi haqida Forobiy. Forobiyning “Ilm va san‘atning fazilatlari” asari. Forobiyning “Aql maholari haqida” risolasi. Forobiy litkasining musulmon sharqidagi matiqqa oid fikrlarining rivojiga ta‘siri.

Forobiyning “Fozil shahar aholisining maslagi” risolasi. Fozil jamiyat haqidagi o‘ylar. Forobiyning “Musiqqa haqida katta kitob” asari, uning o‘rta asrda yirik musiqashunos sifatida shuhrat topishiga sabab bo‘lishi. Sharqdagi Forobiy izdoshlari. Fanda forobiyshunoslikning rivojlanishi.

Qaifol ash-Shoshiy O‘rta Osiyolik buyuk alloma

Abu Bakr ibn Ali Ismoil Qaifol ash-Shoshiy (903-976 yy)ning dastlabki saboqlari. Uning Imom al-Buxoriy va Abu Iso Muhammad al-Tyermiziyning ilmiy myerosi orqali tanishuvi. Qaifol ash-Shoshiyning fiqh bilimlarini avroflicha o‘rganishi. Uning Hijoz, Bog‘dod, Damashq kabi shaharlarga ilm izlab borishi. Qaifol ash-Shoshiyning qonunshunos va tarix bo‘yicha ustozlari Abu – Jafar Muhammad ibn Jarir al-Tabariy. Ash-Ashariy Qaifol ash-Shoshiyning ikkinchi ustozlari. Undan kalom ilmini o‘rganishi. Qaifol ash-Shoshiyning “Odob al-Ovzi”, “Odob al-Bahs” asarlari. Qaifol ash-Shoshiyning qonunshunoslikka oid asarlarining islom mamlakatlarga kyeeng tarqalishi. Qaifol ash-Shoshiyning diplomatik nomlari. Qaifol ash-Shoshiyning “Xazrati Imom” dyeya ulug‘lanishi.

Abu Mansur al-Moturdiy – buyuk kalom

Imomi va fiqh allomasi

Abu Mansur al-Moturdiy suniy eiqodidagi ikki yirik oqimlardan biri bo‘lmish Moturdiyga oqimining asoschilaridan. Moturdiyning Samarqanda

dastlabki ilmlarni o‘rganishi. Somoniylar hukmronlik yillarini alloma yashagan davr. Al-Moturdiyning ustozlari. Uning Hanafiya mazhabini olimlardan saboq olishi. Faqihlar va muhaddislar bilan muloqotlar.

Abu Mansur al-Moturdiyning “Kitob al-tavhid” asari va uning ahamiyati. Uning islom dinidagi suniylarning to‘rtta asosiy mazhabini asoschilarining asarlarini o‘rganib, fiqh va kalomga oid kitoblari yozishi. “Tavliot al-Qur‘on” asari.

Abu Mansur al-Moturdiyning izdoshlari va shogirdlari. Uning islom dini Hanafiya mazhabini Movorounnahrda tarqalishi va o‘zidan kyeung avlodlarga quursiz yetarishda katta hissa qo‘shishi. Moturdiyning davro o‘limlari tomonidan e‘tirof etilishi. Moturdiyning “Imom al-Xudo” va “Imom al-tomakallimn” (Hidoyat yo‘li imom va mutakallimlar imom) dyeya ehtirof mutakallimn. O‘zbyekiston Ryepublikasi Vazirlar Markazasining 1999 yil 3 – ko‘rsatilishi. O‘zbyekiston Ryepublikasi Vazirlar Markazasining 1130 yilligiga dyekabrda qabul qilingan qaroriga binoan 2000 yilda allomaning 1130 yilligiga tavallud sanasining nishonlanishi.

Abu Ali ibn Sino O‘rta osiyolik buyuk ensiklopedist alloma

Abu Ali ibn Sino yashagan davrga xaraktyeristika. Ibn Sinooning dastlabki saboq olishlari. Ibn Sinooning Ma‘mun Akadyemiyaqidagi faoliyati. Uni Isfaxonga qochishi. Ibn Sino hayoti haqida Juzg‘oni. Ibn Sinooning 450 dan ziyod asar yozishi. Uning “Kitob ush-shifo” asari. “Donishnoma” Ibn Sinooning falsafiy asari. Ibn Sino zamonasining yetuk shoiri. “Ujuzat” nomli tibbiy asar. Ibn Sinooning “Tib qonunlari” asari va uning ahamiyati. “Qonun t‘ing 800 yil davomida hakimlar uchun asosiy qo‘llanma bo‘lishi. Ibn Sinooning falsafiy qarashlari. Uning “Shayx ur-rais” nomiga sazovor bo‘lishi. Ibn Sinooning izdoshlari va shogirdlari. Ibn Sino asarlarini yevropada XII asrda boshlab lotin tiliga o‘g‘irishi. Abu Ali ibn Sino Sharq Uyg‘onish davrining buyuk mutafakkiri.

Abu Rayhon Byeruniy Xorazm Ma‘mun akadyemiyaaning raisi

O‘rta asrlarning g‘omusiy allomasi Byeruniy yashagan davrga qisqacha xaraktyeristika. Xorazm Ma‘mun akadyemiyaaning vujudga kyeelishi. Abu Rayhon Byeruniyning Xorazmshohlar saroyidagi faoliyati. Abu Nasr Mansur ibn Iroq Byeruniyning ustozlari. Byeruniyning qadimgi tillarni o‘rganishi. Byeruniy va Mahmud G‘aznaviy. Byeruniyning “Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar” asari. Byeruniyning tarix konsyepsiyasi. Byeruniyning “Hindiston” asari xindshunoslikda ryengi yo‘q asar. Byeruniyning inyerologiya” asari ushbu sohada noyob asar. Byeruniyning devor g‘iyohlarga bag‘ishlangan “Saydana” asari. Byeruniyning “Ibn Sino bilan yozishmalari” va unda dunyoqarash masalalari. “Gyoodiyeriyat” asari. Byeruniy asarlarining musulmon Sharqi madaniyatiga ta‘sir. Byeruniy asarlariga bag‘ishlangan

vevrepalik olimlar asarlari. O'zbekistonda byerunijshunoslik. O'zbekistonda fan sohasida Byerunij nomidagi Davlat mukofoti ta'xis etilishi.

Abu al-Mu'yn an-Nasafiy, Maxmuud az-Zamaxshariy va Burxonuiddin al-Marg'inonijlarning ilmiy myerosi

Abul al Mu'yn an-Nasafiy (1027-1147 yy.) islom ilohiyoti, falsafasi, kalom ilmini rivojlantirgan alloma. Nasafiy al-Moturdiy talimotining davomchisi. Nasafiyning kalom ilmi masalalariga bag'ishlangan 15 dan ziyod asarlari. Allohning "Baxr al-kalom" kitobi islom dini falsafasini tashkili qilgan kalom ilmi bo'yicha eng qimmatli manbadir.

Mahmuud az-Zamaxshariy (1075-1144 yy.). Xorazm zaminida jahon fani va madaniyati rivojiga munosib hissa qo'shgan alloma. Buxorodagi tahsil. Mahmuud az-Zamaxshariyning ustozlari. Olimning Mary, Nishopur, Isfahon, Shosh va Bog'dod xarida Makkada ilmiy ishlar bilan shug'ullanishi. Uning Makkada "Jorulloh" (Allohning qo'shnisi) laqabini olishi. Zamaxshariy arab grammatikasi, lug'atshunoslik, adabiyot, aruz ilmi, jug'rofiya, tafsir, Hadis va fiqhg'a oid 50 dan ortiq asarlar yozishi. Uning arab tili grammatikasiga oid "Al-Mufasssal" nomi kitobini yozishi. Zamaxshariy ijodini o'rganilishi tarixidan. Az-Zamaxshariyning "Al-Kashshof an-haqoig it-tanzily va uyun il-aqvoiy fi vujuh it - ta'viyl" ("Qur'on xaqiqatlari va uni sharhlash orqali so'zlar ko'zlarini ochish") asarini Qur'on tafsiriga bag'ishlanishi. "Al - Kashshof" asari Qur'oni o'rganishda muhim manba. Zamaxshariyning dahosi va bilim butun musulmon Sharqida unga katta shuxrat kyeilinishi.

Burxonuiddin al-Marg'inoniy (1123-1197 yy.) O'ra Osiyodagi buyuk fiqshunos alloma uni Samarqanddagi faoliyati. Uni ta'lim olgan 40 dan oshiq ustozlari. Uning fiqshunoslikka oid asarlari. Al-Marg'inoniyning butun islom olamida mashhur bo'lgan "Hidoya" asari. "Xidoya" dagi fiqhiy masalalar. "Hidoyani" nashr etilishi. O'zbekiston Ryepublikasi Vazirlar Mahkamasining Qaroriga asosan 2000 yilda Al-Marg'inoniyning 910 yillik tavallud sanasining kyeng jamoatchilik tomonidan nishonlanishi.

Tasavvufning paydo bo'lishi, shakllanishi va tasavvufga doir masalalar

Kursga kirish. Muammoni o'rganishning maqsad va vazifalari. Metodologik masalalar. Manbalarga tavsif. Tarixshunoslik. Milliy istiqbol mafkurasi va sufiylik tarixi.

Islom dini. Ogimlar va yo'nalishtar. Mazhablar. Tasavvufning tarifi. Mazyasi. Uning g'oyaviy asoslari. Tasavvuf ilmining yuzaga kyeilishi va xususiyatlari. Tasavvufning paydo bo'lish masalasi. Tasavvuf va g'arb mislizmi orasidagi farqlar. Sufiylikning islomiy ma'balari. Tasavvufning tarixiy shakllanishi jaryoni. Zuxd davri, tasavvuf davri, Junayd Bag'dodiy, Ibn Arabiy, Boyzaid Bastomiy, Mansur Xalfoji Sufiylik rivojining dastlabki bosqichi.

Tasavvuf tarixatlari vujudga kelishi va ularning o'ziga xos xususiyatlari

Tasavvuf tarixatlarining vujudga kyeilishi va shakllanishi. Tarixatning ma'nosi. Tarixatlarining tasnifi. Tarixi axyor. Tarixi abcor. Tarixi Shunior. Botil tarixatlar. Tarixatlarining musharak unsurlari: Insoniy unsurlar, amaliy unsurlar. Zikr. Xilvat, chilla, arbain. Saytu suluk. Na'is va ruk. Fikriy unsurlar. Tasavvuf va shialik. Botiniylik. Ishroqiylik. Malomiylik. Furuqat - axyilik. Rajol-ul g'ayb. Moddiy unsurlar. Takya. Tarixat qiyofalari. Xirqa, kulok, kamtar, shadd, xaydariy, tannura, a'lam.

Yirik tarixatlar va ularning asoschilari

Muxosibiy tarixati va Xoris Muxosibiy Xaridun Qassor asos solgan qassoriya tarixati. Tayfurriya yo'nalishi. Janaydiya. Nurliya. Saxliya. Xakimiy. Xarotziya. Xarifiya. Sayyoriya. Xalloyiya. Xulmoniy. "G'arsul a'zami" Abdulqodir G'iyoniy. Qodiriya tarixati. Mavlaviya. Shozaliya. Sa'diy. Akbariya. Sukravardiya. Xilvadiya. Chishtiya. Bayramiya. Rulfiya. So'fiy ayollar Robiya al - Adaviya.

O'ra Osiyoda kubrovliya tarixati

Najmiddin Kubro va uning talimoti. Kubro va uning murshidi. Najmiddin Kubro va uning "Usuli ash'ara" asari. Kubrovliya tarixatining Naqshbandiya va Mavlaviya tarixatlariga ta'siri. Kubrovliya tarixatining O'ra Osiyoga tarqalishi. Najmiddin Kubro va uning izdoshlari. Najmiddin Kubroning mo'g'ullar qo'lidagi shahid bo'lishi. Najmiddin Kubro myerosining o'rganilishi

Xoja Axmad Yassaviy tarixati

Xoja Axmad Yassaviyning hayoti va faoliyati. Axmad Yassaviyning piri murshidi. Yassaviya Sulukining mohiyati. Yassaviyning izdoshlari. "Diyovoni hikmat" yassaviya tarixatining muhim manba. Yassaviya tarixatida zikr. Yassaviya tarixatining O'ra Osiyo ma'naviy hayotida tugan o'tal. Mastabur xalifa Sulaymon Xakim ota. Amir Tyemur va Yassaviya tarixati.

Baxouddin Naqshbandiy tarixati

Baxouddin Naqshband va Naqshbandiylik tarixati. Naqshband va Boboiy Samosiy. Baxouddin Naqshbandning kamolga yetishida Amir Kulol va Abduxolig G'ijduvoniyning ("Uvaysiylik" yo'li bilan) roli. Naqshband silsilasi. Naqshbandiylik tarixatining tarqalishi. Naqshbandiylik tarixatining 4 tamal toshi: a) sharhat bilan zoximi poklash; b) tarixat bilan botinni poklash; v) haqiqat bilan qurbi ilohiyga erishmoq; s) ma'rifat ila Ollobga erishmoq. Baxouddin Naqshbandiyning ma'naviy myerosining ahamiyati. Naqshbandiya tarixatining eng muhim shaqobchalari: Avroviy, Mazrariy, Mujaddidiya va Xolidiya.

O'ra Osiyo ma'naviy hayotida muhim mavqega

ega bo'lgan mutasavvufilar

Xoja Abduxolig G'ijduvoniy va Xojig'on tarixati. Xoja Abduxolig ustozlari Yusuf Hamadoni, Niyoz Xorazmiy, Abduxolig G'ijduvoniy va Baxouddin Naqshband. Abduxolig G'ijduvoniy va Xojig'onlik tarixatining 8 ta raxba

55. Аҳмад Зиевддин ал-Кумушхонанин Жомъ ул-мутун. М.Кенжабев таржимаси. -Т.: Мовароуннахр, 2000.
56. Жаловиддин Румий. Манавий маънавий. Аскар Махкам таржимаси. -Т., 1999.
57. Алхонтура Соғуний. Тарихи Муҳаммади. -Т.: Мовароуннахр, 1997.
58. Н. Комилов. Тасаввуф. 1-китоб. -Т., 1996.
59. Н. Комилов. Тасаввуф. 2-китоб. -Т., 1999.
60. Ю.Махмуд Аъсад Жўшон. Тасаввуф ва нафс тарбияси. II. Хасан таржимаси. -Т., 1998.
61. Усмон Турар. Тасаввуф тарихи. Нодирхон Хасан таржимаси. -Т., 1999.
62. Эрнст Карл. Суфизм. -М., 2002.
63. Феридилдун Аътор. Илохийнома. Н. Комилов таржимаси. -Т., 1994.
64. Феридилдун Аътор. Таъкират ул-авлиё. М.Кенжабев таржимаси. -Т., 1997.
65. Холдуж Нурбекий. Кўрбони Каримнинг илмий мужизалари. Мирасиз Аъзам таржимаси. Т.: Адолат, 1999.
66. Махмуд Аъсад Жўшон. Тасаввуф ва нафс тарбияси. Н. Хасан таржимаси. -Т.: Чулпон 1998.
67. Усмон Турар. Тасаввуф тарихи. Н. Хасан таржимаси. -Т.: Истиклол, 1999.
68. Муҳаммад Сиддик Рушдий. Авлигалар Султони, туронлик вакиллар. Наирга тайёрловчи Икромиддин Останакул Окжўрғоний. -Т.: Қамағлак, 1995.
69. Мансуров Ш. Фойиблар ҳайлидан ёнган чироклар. Муаллиф тузувчи Жургаа. -Т.: Ўзбекистон, 1994.
70. Хусайн Воиз Кошифий. Футуватномаи султоний ёхуд жувонмардлик тариякати. Н. Комилов таржимаси. Т.: Абдулла Қодирий, 1994.
71. Азизиддин Насефий. Зубдат ул - Хақойиқ. Н. Комилов таржимаси. -Т.: Қамағлак, 1995.
72. Жаловиддин Румий. Ичинглати ичинглатир. Улғубек Абдувахов таржимаси. -Т.: Ёзувчи, 1997.
73. Хожий Исмағуллоқ Абдуллоқ. Марказий Осиёда ислом маданияти. -Т.: Шарқ, 2005.
74. Манавийт юлдузлари. -Т., 2001.
75. Имом Абу Халид Муҳаммад ибн Муҳаммад ал-Ғаззолий. Ихёу улумиддин-дин. -Т.: Мовароуннахр, 2003.
76. Шайх Муҳаммад Солиқ Муҳаммад Юсуф. Тасаввуф ҳақида тасаввур. -Т.: Мовароуннахр, 2004.
77. Иброҳим Хаққул. Тақир ва тафаккур. -Т.: Шарқ, 2007.
78. Иброҳим Хаққул. Мерос ва моҳият. -Т.: Манавият, 2008.
79. Ш.Ф. Ойибиззаров. Халқаро терроризм: илғизи, омиллари ва манбаи. -Т.: Ўзбекистон, 2009.

80. "Манавий тақдирлар ва уларга қарши қўриқнинг илмий-мафҳумларий асослари" мавзусидаги Республика илмий-ўқувий конференцияси материаллари. -Т.: Муқаррар нашрият, 2010.
81. Имом ал-Бухорий сабоқлари маънавий-маърифий. илмий-адабий журнал. 4/2011.
82. Сирожиддинов Ш. Алишер Навоий. Манбаъларнинг кўрсаткичи-типологияси. текстология тақлиги. -Т.: Академнашр, 2011.
83. Тафаккур дурдоналари. 111 Ватандош адибларнинг таърихия фикрлари. -Т.: Янги аср авлоди, 2012.
84. Феридилдун Аътор. Таъкират ул-авлиё. -Т.: Фахр Фудом нашрият, 2013.
85. Шайх Муҳаммад Солиқ Муҳаммад Юсуф. Самарқанднинг сира уламолари. -Т.: Хилол-Нашр, 2014.
86. Шайх Муҳаммад Солиқ Муҳаммад Юсуф. Маънавлар - бирлик рақиси. -Т.: Хилол-Нашр, 2014.
- Internet saytlari**
87. www.eurasia.org/uz
88. www.history.uz
89. <http://www.philos.msu.ru/fac/history/>
90. www.museum.uz
91. www.diyon.net
- Sharh allomalari ilmiy metrosi faniidan nazorat savollari**
1. Imom Buxoriy hadis ilmiyining eng yuqori mavqai deb tan olingan o'ziga ishonarli hadis imallari.
  2. Dilyovchi ilmlarning p'vujlanishi.
  3. Muso al-Xorazmiyning d'vuro fani ga qo'shgan hissasi.
  4. Hadis ilmiyining p'vujidagi o'lim davri.
  5. Muso al-Xorazmiy va Buxo al-Hakma.
  6. Abu Abdulloh al-Xorazmiyning "Mavoih al-Ushn" asarida ilmlar tasvifi.
  7. Ahmad al-Farg'oniyning Marv va Bog'dodidagi ilmiy faoliyati.
  8. Farg'oniyning buyuk faulayuf bo'lib shakllanishidagi omillari.
  9. Al-Termiziyning "Ash-Shamol an-sab'aviya" asari va uning ahamiyati.
  10. Ahmad al-Farg'oniyning asvamiyuga oid sakkiz asari va uning ahamiyati.
  11. Qat'ol Shoshiy metrosining ahamiyati.
  12. Moqolidiy sun'iy e'iqodi so'ligi uchun olib borilgan kurashi.
  13. 1998-yil O'zbekiston Respublikasi Prezidentini falmosi bilan al-Farg'oniyning 1200 yilligini nishonlanishi.
  14. Ahmad al-Marvaziyning Bog'dod ilmiy maktabida olingan o'limi.
  15. Ahmad al-Marvaziyning "Zij"i va uning ahamiyati.
  16. Buxoriyning al-Marvaziyning O'zga Osiyodagi buyuk f'voshlari asvami.

17. Qaffol Shoshiy dunyogarashining shakllanishi
18. Ahmad al-Marvaziy asarlarining fan tarixida tugagan o'rnini
19. Hadis ilmining rivojida oltin davri.
20. Al-Marg' inoniyning 910 yillik tavallud sanasining nishonlanishi
21. Imom Buxoriy hadis ilmining sultoni.
22. Bermaniy asarlarining ahamiyati.
23. Abu Mu'in an - Nasafiy Kalom ilmini rivojlantirgan alloma.
24. Imom al-Buxoriyning va uning dunyo madaniyatida tugagan o'rnini.
25. Al-Termiziyning hadisshunos alloma bo'lib yetilishi.
26. Ahmad al-Marvaziyning Bog'dod ilmiy maktabida tugagan o'rnini.
27. Mahmud az-Zamaxshariyning islom madaniyatiga qo'shgan hissasi.
28. Al-Termiziyning al-Jome asari va uning ahamiyati.
29. Abu Abdulloh al-Xorazmiyning "Mavoth al-Ulum" asarida ilmlar tasnifi.
30. Al-Termiziyning "Ash-Shamoil an-nabaviya" asari va uning ahamiyati.
31. Qaffol Shoshiyning fiqhiv bilimlarini o'rganishi.
32. Dunyoviy ilmlarning rivojlanishi
33. Burxoniddin al-Marg' inoniy O'ra Osiyodagi buyuk fqlshunos ahamiyati.
34. Qaffol Shoshiy dunyo qarashining shakllanishi.
35. Muso al-Xorazmiyning dunyo faniga qo'shgan hissasi
36. Qaffol Shoshiy merosining ahamiyati.
37. Moturdiy sun'iy e'tiqodi sofligi uchun olib borgan kurashi.
38. Farda Farobiyshunoslik
39. Moturdiyning dastlabki bilimlarini o'rganish.
40. Mahmud az-Zamaxshariyning islom madaniyatiga qo'shgan hissasi
41. Moturdiyning ustoz va shogirdlari.
42. Farobiyning buyuk faylasuf bo'lib shakllanishidagi omillar.
43. Ahmad al-Marvaziy va uning ilmiy merosi.
44. Al-Marg' inoniyning 910 yillik tavallud sanasining nishonlanishi
45. Hadis ilmining rivojlanish sabablari.
46. Farobiy ijodidagi Bog'dod va Damashq davri.
47. Farobiyning tabiiy falsafiy qarashlari.
48. Abu Ali Ibn Sino asarlarining ahamiyati.
49. Nasafiy ilmiy merosining ahamiyati.
50. Bermaniy Xorazm Ma'mun akademiyasining raisi.
51. Farda Farobiyshunoslikning rivojlanishi.
52. Abu Mu'in an - Nasafiy Kalom ilmini rivojlantirgan alloma.
53. Nasafiy Moturdiy ta'limoti davomchisi.
54. Al-Termiziyning hadisshunos alloma bo'lib yetilishi.
55. Muso al-Xorazmiyning dunyo faniga qo'shgan hissasi.
56. Mahmud az-Zamaxshariyning islom madaniyatiga qo'shgan hissasi.
57. Burxoniddin al-Marg' inoniy O'ra Osiyodagi buyuk fqlshunos ahamiyati.
58. Adu Mu'in an Nasafiy ilmiy merosining ahamiyati.
59. Marg' inoniyning 910 yillik tavallud sanasining nishonlanishi.

60. Farobiy ijodidagi Bog'dod va Damashq davri
61. Abu Mansur al-Moturdiy buyuk kalom imomi.
62. Mahmud az-Zamaxshariy asarlarini va ularning ahamiyati
63. Farobiy hayoti va ilmiy merosi.
64. Ahmad al-Marvaziy va uning ilmiy merosi.
65. Mustaqillik davrida tavallud yoshi nishonlangan allomalardir.
68. Ahmad al-Farg'oniyning asatgilliyatiga oid sa'kiy asari va ularning ahamiyati
69. "Kitob al-Qomn fit-tibb" asari tibbiyotdan yuqoridagi qo'llanma.
70. eruniy va Abu Ali Ibn Sino ilmiy hamkorligi.
71. "Javomi al-Kalim" asarining xususiyati. (Kaffol asb-Shoshiy)
72. Kalom ilmining rivojlanish davrlari.
73. Abu Mu'in an - Nasafiyning ustoz va shogirdlari.
74. Bermaniy asarlarining ahamiyati.
75. Burxoniddin Marg' inoniy va uning "al-Hidoya" asari.
76. An-Nasafiyning "Bahar al-Kalom" asari va uning ahamiyati
77. Xorazmiy Bayt al-Hikmadagi faoliyati.
78. Farobiyning tabiiy ilmiy fanlar haqidagi qarashlari
79. Xorazmiyning algebrak risolasi.
80. Xorazmiyning geografik asari.

Tarix falsafasi va metodologiyasi fanining asosiy qismi

1-mavzu: Tarix falsafasi fanining predmeti, maqsadi va vazifalari

Tarix falsafasi va metodologiyasi predmeti. Tarixshunoslik muammolari. Tarix nima degan savol bo'yicha turli xil tushunchalar: fan, san'at, fikrlashning alohida shakli. Muammoning zamonaviy ko'rinishi va o'zgarish konsepsiyasi. Metodologiya tarixiy tadqiqotlarni o'rganish fani sifatida. Tadqiqot usullari. Tarix falsafasi va metodologiyasi predmeti. Tarixshunoslik muammolari. Tarix nima degan savol bo'yicha turli xil tushunchalar: fan, san'at, fikrlashning alohida shakli. Muammoning zamonaviy ko'rinishi va o'zgarish konsepsiyasi. Metodologiya tarixiy tadqiqotlarni o'rganish fani sifatida.

2-mavzu. Antik davr tarix falsafasi

Yunon -rim mutafakkirlari tarixning tabiiy to'g'risida. Teokratik tarix va atsona. Gerodot tomonidan ilmiy tarixning yaratilishi. Yunon tafakkuridagi tarixga qarshi tendensiya. Tarixning mavzusi va mohiyati haqida Yunon cha ta'limot. Yunon ishonim tarixiy usuli va uning chegaralari. Logogralar. Gerodot - "tarix otasi". Fukidid. Ellin davri va uning Yunon olamiga ta'siri. Antik faylasuflar va tarixchilar tomonidan ilgari surilgan tarixga ta'sir ko'rsatuvchi omillar: moddiy va ijtimoiy

omillar, psixologik, axloqiy va ma'naviy sabablar, inson tabiatining xususiyatlari, tarixiy fatalizm. Tarixni tushunish eilistik an'anasi ning Rimga o'tishi. Polbiy "Tarix". Tri Liviyning asarlari. Tarsitning "Annallar" va "Tarix" asarlari. Ammian Mavsellin - "so'nggi Rim tarixchisi".

3-mavzu. O'rta asrlar tarix falsafasi

Xristian g'oyalarning ta'siri. Xristian tarixshunosligining o'ziga xos xususiyatlari. O'rta asr tarixshunosligi. Tarixning xristian ilohiyoti. Uning asosiy prinsiplari: dualizm, providensializm, esxatologiya. Tarixning yangi xronologiyasining paydo bo'lishi. Avreliy Avgustin "Xudo shahri to'g'risida". O'rta asrlarda dunyo va odanni his etish. Boeciyning O'rta asrlar Evropa madaniyatining shakllanishidagi o'rni. O'rta asrlar fazosi. O'rta asrlarda abadiylik va vaqt haqidagi g'oyalar. Jamiyat va shaxs. O'rta asr tafakkurining sinovlarni (ranzilligi). Tarixning o'rta asrlar teologiyasida rivojlanish g'oyasi. O'rta asrlardagi tarixiy bilimlarning tuzilishi. O'rta asr tarixshunosligining o'ziga xos xususiyatlari. Ikki jannitning paydo bo'lishi - yilnomalar (annallar) va tarix (amallar). 4 monarxiya bo'yicha tarixni yangi davrlashtirish.

4-mavzu. Uyg'onish va ma'rifat davri tarix falsafasi

falsafasi.

Ikki Uyg'onish davri. Uyg'onish davri dunyoqarashining o'ziga xos xususiyatlari. Renessans gumanizmi. Jamiyat va shaxs. Uyg'onish tarixiyli. Tarixiy vaqning kashf etilishi. Uyg'onish davri tarixiy fikrining asosiy yo'nalishlari. Gumanistlar tomonidan ilgari surilgan yangi tarixiy davrlashtirish - Anik (qadimiy) davr, O'rta asrlar va Yangi zamon. Tarixning diniy konsepsiyasidan chekinish. Ratsionalistik paradigmaning paydo bo'lishi. Yagona va o'zgarmas inson tabiatiningmamosi va bundan kelib chiqadigan universal qonunlarni qidirish. Tyurgo va Kondorsening ijtimoiy taraqqiyot qonuni haqidagi qarashlari. Tarixiy rivojlanish sharoitida hokimiyat tabiati, davlat hokimiyati va tartib shakllari haqida turli g'oyalarning paydo bo'lishi. J. Vikoning siklik rivojlanish qonunlari haqidagi g'oyalari. A. Barnav - jamiyat rivojlanishi tufayli qonunlar va munosabatlarning eskirishi. Volter - tarixdagi buyuk shaxsning roli. Monteske - geografik sharoitlardagi farq. Gotlax - "fikrlar dunyoni boshqaradi". Bekoning insoniy bilimlarni she'riyat, tarix va falsafaga ajratishi. Dekart - "tarix haqiqiylikdan qochish sifatida", tarixiy skeptitsizm, tarixning ziddiutilar g'oyasi, tarix tasavvur o'yinidir. Kartezianlikning paydo bo'lishi. Ziddikartezianlik - Lokk, Berkliv, YUl. Ma'rifat davri tarix falsafasining asosiy yutuqi - taraqqiyot g'oyasi.

5-mavzu. Evropa mamlakatlarning Yangi davr tarix falsafasi va metodologiyasi

Ijmiy tafakkur ostonasida. Romantizm. J.J.Russoning ijtimoiy-siyosiy qarashlari. I.G. Gerder va uning dunyo tarixi falsafasi haqidagi g'oyalari.

Nemis Klassik falsafasining tarixiy va falsafiy g'oyalari. I. Kant, I.G. Fichte, F. Shiller, F.V. Shellingning tarixiy va falsafiy qarashlari. G.V.F. Gegel tarix falsafasi. Tarixiy tafakkur turlari. Tarixda idrok. Tarix asosi. Tarixiy taraqqiyot va erkinlik. Tarixda inson. T. Karleyl - tarixdagi dahlamonlarga sig'inish. K.A.Sen-Simon taraqqiyot nazariyasi. Tarixiy materializm. K.Marks. Tarixning rivojlanishi tabiiy-tarixiy jarayon sifatida. Iqtisodiy omilning roli. Ishlab chiqarish kuchlari va ishlab chiqarish munosabatlari. Pozitivizm. O. Kont va uning asarlari. D.G.Nibur, T.Mommtzen, L.Ranke.

6-mavzu. Islom ilohiyoti va tarix falsafasi

Qur'onning dunyoqarashi. Tarixning musulmon ilohiyotiga xos xususiyatlari. Dunyo va insonning yaratilishi. Qur'on Koimof, Er, tabiat haqida. Islom providensializmi. Qur'on bo'yicha insoniyat tarixi. Islom tarixshunosligining o'ziga xos xususiyatlari. Ijtimoiy-siyosiy qarashlar. Abu Nasr al-Forobiy. Uning jamiyat va davlat haqidagi ta'limoti. Ijtimoiy hayotni o'rganish, kelib chiqishi, shakllari va turlari. Davlatning vazifalari. Ibn Xaldun va uning ijtimoiy rivojlanish nazariyasi. Tarix va haqiqat. Tabiiy olamdagi ijtimoiy odam. "Ijtimoiy fizika" (ijtimoiy o'zgarishlar nazariyasi). Ibtidoriylikdan sivilizatsiyaga. Nisbiy tenglikdan muldaq tengsizlikka. Davlat: kelib chiqishi va begonlashuvi. Davlat va iqtisodiyot. Davlat: sivilizatsiyani jonsizlantirish. Siyosiy va ijtimoiy sikl. Ibn Xaldunning ijodiy merosi taqdiri.

7-mavzu. Eng yangi davr tarix falsafasi va metodologiyasi

"Tarixiy idrokni tanqid qilish" natijalari. Postmodern tafakkur ushbu "Hayot falsafasi" paradokslari. F.Nitsche, V.Dilley. Evolyusionizm. A.Bergson. Neokantchilik tarixiy nominalizmi. Baden neokantchilik maktabi: V.V.Indelband, G.Rikert. Tarix va rationallik. M.Vebeming "Tushunuvchan so'rsiologiyasi". Neogegellik. B.Krone. Tarix va falsafa. Tarix va tabiat. Tarix avtonomiyasi. R.J.Kollingvud. Neopozitivizm tarixiylik bilan bahsda. K.Popper-tanqidiy rationalizm asoschisi. V.B.Gall, A.K.Danto, X.Feyn. Lokal sivilizatsiyalarning tarixiy konsepsiyalari. O.Shpengler, "Evropaning so'nishi". A.Toybn. P.Sorokin. Inson, sivilizatsiya, jamiyat. Tarixning ekszistensial falsafasi. M. Xeydegger va X.G. Gadamerning ekszistensial gemenevikasi. X.Ortega-i-Gasset. Diniy ekszistensializmda tarixning kelib chiqishi va maqsadi. K.Y.Aspers. N. Berdyayev tarixshunosligi. Psixomalilik antropologiya va tarix. Z.Freyd, K.G.YUl, E.Fronm. "Aqlning repressivligi" haqidagi Frankfurt a'sona T. Adorno, G. Markuze, M. Xorkkaymer. Fransuz tarixiy maktabi: "Annallar". L.Fevr, M.Blok, F.Brodel. Y.Xoyzving kulturologiyasi. Fransiyadagi "Yangi falsafa". J.M.Benua, B.A.Levi, A.Glaksman. Neoprotestan tarixshunosligi. R.Nibur, P.Tillix. Tarixning biologik talqini. L.N.Gumilyovning emogenez nazariyasi.

Asosiy adabiyotlar

1. Jo'raev N. Tarix falsafasining nazariy asoslari. - T., Ma'naviyat, 2008.
  2. Kollingvud R. Dj. Ideya istorii. Avtobiografiya. - M., 1980.
  3. Ivin A.A. Vvedenie v filosofiyu istorii. M.: "Mast", 2007.
  4. Barq M.A. Epoxi i idei. Stanovlenie istorizma. M., 1987.
- Qo'shimcha adabiyotlar**
1. Mirziyoev SH.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan bigra quramiz. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 488 b.
  2. Mirziyoev SH.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2016 yil yakunlari va 2017 yil istiqbollari haqida bag'ishlangan majlisidagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi. // Xalq so'zi gazetasi. 2017 yil 16 yanvar, № 11.
  3. Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24-yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2016 yil 7 dekabr / SH.M. Mirziyoev. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2017. - 48b.
  4. Mirziyoev SH.M. Etkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Iavezimiga kiritish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo'shima majlisidagi nutq / SH.M. Mirziyoev. - Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2016. - 56 b.
  5. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T., "Sharq", 1998.
  6. Karimov I.A. YUksak ma'naviyat - engilmas kuch. T., "O'zbekiston", 2008.
  7. Heather Fry, Steve Ketteridge, Shephanie Marshall. A Handbook for teaching and learning in higher Education. - N.Y.-L., 2009
  8. John Robert Seleen "Methods of Teaching of History" Ulan Press England, 2011.
  9. Azizxodjaeva N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. T., 2005.
  10. B. Farberman. "Ilg'or pedagogik texnologiyalar". T., "Fan" 2000 yil. Karimov I.A. O'zbekistonning o'z istiqbol va taraqqiyot yo'li. T., "O'zbekiston", 1992.
  11. Babanskiy YU. K. "Xozirgi zamon umumiy ta'lim maktablari o'qitish metodlari". T., "O'zbekiston", 1990.
  12. G'afforov YA. X., G'afforova M. G. "O'zbekiston xalqlari tarixini o'qitish usullari". T., "Universitet" 1996.
  13. Qodirov B. Ta'lim tizimidagi islohotlarning maqsad va yo'natishlari. T. "O'zbekiston". 1999.
  14. Lerner I.YA. O'qitish metodlarining didaktik asoslari. M., 1991

15. Mansurov U. Tarix o'qitishda mustaqil ta'limni tashkil etish metodikasi. T., 2019
16. Ro'zicva D. Interfaol metodlar: mohiyati va qo'llanilishi. T., 2014.
17. Sagdiev A., Fuzailova G., Xasanova M. Tarix o'qitish metodikasi. T., 2008
18. Sagdiev A.S. Maktabda tarix o'qitish metodikasi. T., 1978.
19. Safa Oehl. Mustaqillik ma'naviyati va tarbiya asoslari. T., "O'qituvchi", 1997.
20. Studentkin M.T. Metodika prepodovaniya istorii v shkolle. M., 2000.
21. Tarix o'qitish usullari. O'quv-uslubiy majmla Universitet. 2015.
22. Toshpo'latov T., G'afforov YA. "Tarix o'qitish metodikasi". T., "Universitet" nashriyoti. 2002.

Tarix falsafasi va metodologiyasi fanidan tavsiya etilgan savollar

1. Tarix falsafasining maqsadlari va vazifalari nimalardan iborat?
2. Tarix falsafasi atamasi kim tomonidan fanga kiritilgan?
3. Tarixning ahamiyati tushuntirib bering?
4. Tarixning ahamiyati tushuntirib bering?
5. Tarix falsafasi: tushuncha va mohiyat haqida nimalar bilasiz?
6. Tarix falsafasining ob'ekti va metodologiyasini tushuntiring?
7. Tarix - inson, zamon va makon falsafasi mazmunini tushuntiring?
8. Tarix fanining predmeti nimadan iborat?
9. Tarixiy tafakkur ehtiyoji. Tarix falsafasi va milliy istiqbol mazmunini tushuntiring?
10. Tarixiy jarayon va vorisiylik deganda nimani tushunasiz?
11. Tarixiy ong va tarix tushunchalariga izoh bering?
12. Tarixiy voqea va hodisa mazmuniga izoh bering?
13. Gerodot ilmiy tarixning yaratilishi falsafasini tushuntiring?
14. Yunon istonida tarix fani vujudga kelishi jarayoni qanday kechdi?
15. Tarixchi Tit Liviy merosi haqida nimalar bilasiz?
16. Komeliy Tatsit tarixshunosligi falsafasini tushuntiring?
17. Anik ongda tabiat va tarix antitezasi haqida ma'lumot bering?
18. Teokratik tarix va afsona haqida nimalarni bilasiz?
19. Ilmiy tarixning yaratilishi to'g'risida ayting?
20. Teokratik tarix va afsona haqida nimalarni bilasiz?
21. Tarix fani va ahamiyati to'g'risida Yunon ta'limoti?
22. Rim tarixchilari qarashlarini ayting?
23. Yunon - rim tarixshunosligining tavsifiy xususiyatlari?
24. Tarix fani va ahamiyati to'g'risida Yunon ta'limoti?
25. Vaqt haqida tasavvur. Taraqqiyot g'oyasi?
26. Xristian dunyoqarashining tarixiy tasavvuriga ta'siri?
27. Avliyo Avgustin - "Xudo shahri to'g'risida". ("Ilohiy shahar to'g'risida"). Ilohiy olam va inson dunyosi. Muqaddas tarix va dunyoviy

- tarix. "Ikki shahar" to'g'risida ta'limot mazmunini tushuntirib?
28. Xristian tarixshunosligining tavsifiy xislatlari?
  29. Avgustin va uning talimotida xristian dinining tasiri qanday?
  30. Muqaddas tarix va dunyoviy tarix alamasiga izoh bering?
  31. Hobbily olam va inson dunyosi ta'rif bering?
  32. Avliyo Avgustin – "Xudo shahri to'g'risida" fikr bildirib?
  33. Xristian dunyoqarashining ta'siri to'g'risida ayting?
  34. Vaqt haqida tasavvurlarni tushuntirib bering?
  35. Xristian tarixshunosligining tavsifiy xislatlari ayting?
  36. Taraqqiyot g'oyasi?
  37. O'ra asr tarixshunosligining tavsifiy xislatlarini tushuntirib?
  38. Dunyo va insonning o'ra asrlardagi tushunchalari?
  39. O'ra asrlarda fikrlashning ramziyligi?
  40. O'ra asr kosmosi, Abadiyat va vaqt to'g'risidagi o'ra asr tushunchalari?
  41. Jamiyat va shaxs tushunchasi?
  42. O'ra asr tarixi teologiyasida taraqqiyot g'oyasi. O'ra asr tarixiy bilimlarning tuzilishi?
  43. Sh.A.Yazdiyning "Zafaroma"si tarixiy manba sifatidagi ahamiyati?
  44. Klavixo va uning "kundaligi" tarixiy manba sifatida?
  45. Dunyo va insonning o'ra asrlardagi tushunchalari tushuntirib bering?
  46. Abadiyat va vaqt to'g'risidagi o'ra asr tushunchalari aytib bering?
  47. O'ra asr tarixi teologiyasida taraqqiyot g'oyasi haqida fikrlaringiz?
  48. O'ra asr tarixshunosligining tavsifiy xislatlari ayting?
  49. «Avesto» – jilmoiy-tarixiy hodisa sifatida?
  50. Forobiy falsafasi: inson – jamiyat – jarayon mazmuniga izoh bering?
  51. Beruniyning tarix falsafasi mazmunini yoritib?
  52. Ibn Xalidning tarix falsafasiga izoh bering?
  53. To'g'on va Sharq tarix falsafasini tushuntirib?
  54. Ahmad Zaki Validiy To'g'on insoniyat tarixini o'rganish va tarix falsafasining nazariy-metodologik jihatlarni ishlab chiqib, qanday tamoyillarni ilgari suradi?
  55. Musulmon tarix teologiyasining tavsifiy xususiyatlarini ayting?
  56. Abu Nasr-al-Farobiyning jilmoiy – siyosiy qarashlari tushuntirib bering?
  57. Dunyo va insonning yaratilishi to'g'risidagi qanday ta'limotlarni bilasiz?
  58. Uyg'onish davri dunyoqarashining tavsifiy xislatlari haqida tushuntirib?
  59. Nikolo Makievelli asarlarining falsafiy mohiyati haqida nimalar bilasiz?
  60. Uyg'onish davri insonparvarligi falsafasi?

Jalmon ta'limi katoridagi muallim:

J.Sh.Nayitov

F.U.Temirov